

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Кафедра: публічного управління та адміністрування

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Туристичні реалії України за умов війни»

Виконав: студент 4 курсу за
спеціальністю 242 Туризм галузі знань
24 Сфера обслуговування
Ростислав ІВАСЮК

Керівник: в.о. старшого викладача
кафедри публічного управління і
адміністрування
Ганна ДІЛЬ

Рецензент:

АНОТАЦІЯ

Івасюк Р. Туристичні реалії України за умов війни. – Рукопис.

Бакалаврська робота присвячена дослідженню сучасного стану туристичної індустрії України в умовах воєнного стану та розробці рекомендацій щодо її відновлення та розвитку після закінчення військових дій. Актуальність теми обумовлена значними змінами, що відбулися у сфері туризму внаслідок воєнних дій, а також необхідністю визначення ефективних стратегій для відновлення галузі.

У першому розділі роботи розкрито теоретичні аспекти розвитку туристичної сфери в умовах війни, зокрема проаналізовано вплив воєнних конфліктів на туристичну індустрію в історичному контексті та окреслено основні чинники, що визначають сучасний стан туризму в Україні.

Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану туристичної індустрії України в умовах воєнного стану. Проведено оцінку впливу воєнних дій на туристичний потенціал країни та можливості розвитку на прикладі Хмельницької області.

Третій розділ роботи містить рекомендації щодо післявоєнного відновлення та розвитку туризму в Україні. Розглянуто сучасні тенденції та інновації, які можуть бути застосовані для відновлення туристичної індустрії, а також запропоновано організаційно-економічні заходи для підвищення привабливості туристичних послуг. Окреслено можливості залучення інвестицій та міжнародної співпраці для відновлення галузі.

На основі проведеного дослідження запропоновано комплексні заходи для стимулювання розвитку туризму, зокрема через впровадження сучасних маркетингових стратегій, розвиток інфраструктури, тощо.

Ключові слова: туризм, війна, внутрішній туризм, відновлення, розвиток, інновації, інвестиції.

ANNOTATION

Ivasiuk R. Tourism Realities of Ukraine Under the Conditions of War. – Manuscript.

This bachelor's thesis focuses on studying the current state of Ukraine's tourism industry under martial law and developing recommendations for its recovery and development after the end of hostilities. The relevance of the topic is driven by significant changes in the tourism sector due to military actions and the need to identify effective strategies for its restoration.

The first chapter reveals the theoretical aspects of tourism development under wartime conditions, analyzing the impact of military conflicts on the tourism industry in a historical context and outlining the main factors determining the current state of tourism in Ukraine.

The second chapter is dedicated to analyzing the current state of Ukraine's tourism industry under martial law. The impact of military actions on the country's tourism potential is assessed, including the destruction and damage to tourist sites, infrastructure, and changes in the demand for tourism services. Particular attention is paid to domestic tourism, its resource potential, and development opportunities using the Khmelnytskyi region as an example.

The third chapter provides recommendations for the post-war recovery and development of tourism in Ukraine. Modern trends and innovations that can be applied to restore the tourism industry are considered, along with proposed organizational and economic measures to enhance the attractiveness of tourism services. The possibilities of attracting investments and international cooperation for the industry's recovery are outlined.

Based on the conducted research, a comprehensive set of measures is proposed to stimulate tourism development, including the implementation of modern marketing strategies, infrastructure development, improving safety for tourists, and creating favorable conditions for investment in the tourism industry.

Keywords: tourism, war, domestic tourism, recovery, development, Khmelnytskyi region, innovations, investments.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	8
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	15
2.1. Аналіз впливу воєнних дій на туристичну індустрію.....	15
2.2. Оцінка ресурсного потенціалу внутрішнього туризму.....	22
2.3 Ресурсний потенціал внутрішнього туризму на прикладі Хмельницької області.....	33
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	40
3.1. Сучасні тенденції та напрямки розвитку внутрішнього туризму в умовах воєнного стану.....	40
3.2. Застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період.....	46
3.3. Організаційно-економічні заходи післявоєнного відновлення туризму.....	49
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасності нагальним стає розгляд питань, пов'язаних із визначенням стратегій, інструментів та джерел для відновлення України після війни. План економічного оновлення має стати ключовим інструментом у модернізації національної економіки та відновленні руйнівних інфраструктурних об'єктів. Цей проект передбачає залучення фінансових ресурсів та визначення параметрів інвестиційних проєктів на основі сучасних світових тенденцій у економіці. Ураховуючи глибоку глобалізацію та швидкий розвиток міжнародної економіки, Україна повинна створити сприятливі умови для розвитку секторів національного господарства, що зможуть успішно конкурувати на світовому ринку та активно брати участь у міжнародному поділі праці.

Туризм є однією з ключових галузей економіки України. Проте цей сектор дуже вразливий до різних криз, таких як природні лиха, епідемії, соціально-економічні кризи та воєнні конфлікти, що призводять до дестабілізації в країні. Це підтверджується ситуацією в туристичній галузі України, яка пережила справжній колапс з початком повномасштабної військової агресії.

До початку війни Україна мала значний регіональний та загальнонаціональний потенціал у сфері туризму. У країні існувала розвинута система вітчизняного туризму, яка поєднувала соціальні, гуманітарні та економічні аспекти та сприяла суспільному розвитку. Проте, як і багато інших секторів, туристична галузь відчула руйнівний вплив військових дій. Це призвело до знищення значної кількості природних, історико-культурних та туристичних об'єктів та інфраструктури.

Значний внесок у дослідження туристичних реалій в Україні в умовах війни зробили С.Баженова, Ю.Пологовська, М.Бикова М [1], В.Бойко, Н.Далевська [2], В.Бойко [3, 4], О.Бордун О, В.Шевчук, В.Монастирський [5] та інші.

Отже, в умовах сучасності нагальним стає розгляд питань, пов'язаних із визначенням стратегій, інструментів та джерел для відновлення України після війни. План економічного оновлення має стати ключовим інструментом у модернізації національної економіки та відновленні руйнівних інфраструктурних об'єктів. Цей проект передбачає залучення фінансових ресурсів та визначення параметрів інвестиційних проєктів на основі сучасних світових тенденцій у економіці. Ураховуючи глибоку глобалізацію та швидкий розвиток міжнародної економіки, Україна повинна створити сприятливі умови для розвитку секторів національного господарства, що зможуть успішно конкурувати на світовому ринку та активно брати участь у міжнародному поділі праці.

Мета та завдання дослідження. *Метою бакалаврської роботи є обґрунтування теоретичних засад та прикладних положень визначення туристичних реалій України за умов війни.*

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких теоретичних, методологічних і практичних завдань:

- 1) зібрати і опрацювати теоретичні матеріали з теми дослідження;
- 2) провести аналіз впливу воєнних дій на туристичну індустрію;
- 3) здійснити оцінку ресурсного потенціалу внутрішнього туризму;
- 4) виявити сучасні тенденції та напрямки розвитку внутрішнього туризму в умовах воєнного стану;
- 5) дослідити застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період;
- 6) виявити організаційно-економічні заходи післявоєнного відновлення туризму.

Об'єкт дослідження є туризм в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні, практичні засади розвитку туристичної сфери України за умов війни.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження.

Зокрема, у роботі застосовано наступні загальнонаукові методи дослідження: аналіз та синтез для системного розгляду проблеми, дедукція для виведення загальних висновків на основі окремих фактів, класифікація для організації та структурування інформації, порівняння для виявлення спільних та відмінних характеристик, а також узагальнення для формулювання загальних закономірностей і висновків. Ці методи сприяли глибокому вивченню предмету дослідження та розвитку теоретичних основ дослідження.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження стали статті, репортажі та інтерв'ю з експертами у сфері туризму, інформація з мас-медіа про актуальні події та тенденції в туристичній індустрії в контексті конфлікту.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть допомогти у формуванні стратегій розвитку туризму в умовах конфлікту. Розуміння того, як війна впливає на туристичний сектор, може допомогти виявити можливості для збільшення туристичного потенціалу країни та мінімізації негативних наслідків війни на індустрію. Також результати дослідження можуть бути використані для формування інформаційної політики, спрямованої на привертання туристів та підтримку розвитку туристичного сектору. Це може включати створення рекламних кампаній, спрямованих на підвищення свідомості про туристичні можливості країни, а також інформування про безпеку та заходи захисту для відвідувачів.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і висновки бакалаврської роботи були апробовані на науково-практичних заходах, а саме: Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції молодих учених та студентів «Сучасні проблеми та перспективи економічної динаміки» (м. Умань, 2021 р.).

Структура роботи: бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів (теоретичного, аналітичного та рекомендаційного), висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить – 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У ХХ столітті міжнародний туризм почав активно розвиватися, особливо в країнах, де були створені відповідні економічні та організаційні умови. В Україні зростання попиту на туристичні послуги та динаміка сучасної економіки призвели до збільшення конкуренції на міжнародному туристичному ринку.

Для успішного розвитку міжнародного туризму важливі певні умови та належна матеріально-технічна база. При оцінці конкурентоспроможності країн на міжнародному туристичному ринку враховуються такі фактори: стан політико-правової бази, що регулює сферу міжнародного туризму; тенденції в бізнес-середовищі та розвиток туристичної інфраструктури; ресурсний потенціал країни.

Туристична сфера — це сукупність різних видів діяльності та послуг, які спрямовані на задоволення потреб людей, що подорожують і перебувають у місцях, відмінних від їхнього постійного місця проживання, з метою відпочинку, ділових або інших цілей. Ця сфера включає в себе всі елементи, пов'язані з організацією, наданням та споживанням туристичних послуг.

Основні ознаки туристичної сфери:

Мультидисциплінарність:

- Туристична сфера включає різноманітні галузі економіки, такі як транспорт, готельний бізнес, ресторани, розважальні послуги, культурні та спортивні заходи, екскурсійні послуги тощо.

Сезонність:

- Туристичний потік часто піддається сезонним коливанням, що залежить від кліматичних умов, святкових періодів та інших факторів.

Глобальність:

- Туризм має глобальний характер, оскільки туристи подорожують як в межах своєї країни, так і за її межі, що сприяє міжкультурному обміну та взаємодії.

Економічний вплив:

- Туристична сфера є важливим сектором економіки, який створює робочі місця, сприяє розвитку інфраструктури, збільшує державні доходи за рахунок податків та зборів.

Соціокультурний вплив:

- Туризм впливає на соціальне та культурне життя як туристів, так і місцевого населення, сприяючи культурному обміну, збереженню культурної спадщини та розвитку місцевих традицій.

Сервісоорієнтованість:

- Основна увага в туристичній сфері приділяється якості обслуговування, задоволенню потреб та очікувань клієнтів.

Інноваційність:

- Постійний розвиток нових технологій, послуг та продуктів, що підвищують привабливість туристичних об'єктів та поліпшують обслуговування туристів.

Основні складові туристичної сфери:

1. Туроператори і турагенти:

Туроператори займаються розробкою туристичних продуктів, а турагенти продають їх кінцевим споживачам.

2. Готелі та інші засоби розміщення:

Включають готелі, мотелі, кемпінги, орендовані квартири та інші типи житла.

3. Транспортні послуги:

Авіакомпанії, залізничний транспорт, автобуси, оренда автомобілів, круїзи тощо.

4. Громадське харчування:

Ресторани, кафе, бари, фаст-фуд заклади.

5. Розважальні послуги та атракціони:

Тематичні парки, музеї, театри, концерти, спортивні заходи.

6. Туристичні атракції:

Природні пам'ятки, історичні місця, культурні об'єкти, пляжі, курорти.

7. Екскурсійні та інформаційні послуги:

Екскурсійні бюро, гіді, туристичні інформаційні центри.

8. Додаткові послуги:

Страхування, обмін валют, банківські послуги, зв'язок, шопінг.

Починаючи з 2014 року, відбулося суттєве зменшення міжнародних турпотоків, що стало наслідком напруженої політичної ситуації в Україні. Анексія Криму та події на сході і півдні країни призвели до негативних змін у структурі та обсягах туристичного руху. Анексія Криму призвела до втрати близько 30% рекреаційно-туристичного потенціалу, що змусило частину іноземних туристів шукати альтернативні напрямки або взагалі відмовитися від відпочинку біля моря [1].

У 2020 та 2021 роках структуру та обсяги турпотоків в Україні суттєво вплинула світова криза, спричинена пандемією Covid-19 та пов'язаними з нею карантинними обмеженнями. Це ускладнило аналіз впливу російсько-української війни на туризм в цей період.

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України в 2022 році поставило під загрозу не лише туризм в Україні, але й міжнародний сектор подорожей, який тільки почав відновлюватися після втрат, зумовлених пандемією Covid-19. Туристичний сектор, який відновлювався в січні 2022 року, значно звузив свої можливості вже у березні 2022 року [40].

Під загрозу потрапив як в'їзний, так і виїзний туризм в Україні через ряд причин, включаючи воєнні дії на території країни, руйнування туристично-рекреаційних ресурсів, розміщення окупаційних військ у туристичних районах та втрату трудових ресурсів.

Отже, російсько-українська війна спричинила помітне зменшення міжнародних туристичних потоків, що було результатом ряду факторів,

включаючи безпеку туристів, яка на сьогоднішній день не може бути гарантована в Україні.

У наш час, навіть при наявності військових дій, внутрішній туризм все ще активно розвивається, оскільки в безпечних регіонах країни працюють туристичні об'єкти, музеї та заклади відпочинку. Крім того, інфраструктура в цих регіонах залишається на високому рівні, а логістичні мережі функціонують без великих відхилень [22].

Війна змусила людей шукати нові місця для відпочинку, особливо в західних областях України. Там розроблені безкоштовні екскурсійні маршрути для тих, хто змушений був залишити свої домівки через конфлікт. Екскурсії включають історичну складову, яка допомагає краще зрозуміти минуле України, зокрема періоди, коли країна переживала складні випробування.

Також варто зазначити, що екскурсії на заході України передбачають наявність бомбосховищ та захисту під час повітряної тривоги, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного конфлікту.

Голова Державного агентства розвитку туризму, Мар'яна Олесків, підкреслює, що після війни туризм зазнає змін: містобудування, інфраструктура та безпека на туристичних об'єктах потребуватимуть особливої уваги [2].

Ситуація на південних узбережжях України є менш сприятливою, оскільки сезонний літній туризм там стане неможливим. І навіть після завершення бойових дій, територія залишиться небезпечною для відвідування, а відновлення інфраструктури вимагатиме значних зусиль та часу.

Така ж ситуація склалася в північних та східних областях, які постраждали від воєнного вторгнення. Інфраструктура, транспортні зв'язки та туристичні об'єкти цих регіонів зазнали серйозних руйнувань, що ускладнює повернення туристичних потоків до нормального ритму.

Вплив воєнних конфліктів на індустрію туризму є не лише предметом академічних досліджень, але й практичною проблемою, що вимагає негайного

уваги. Воєнні дії та напружені ситуації мають серйозні економічні, соціальні та культурні наслідки, які можуть значно підірвати стабільність туристичної індустрії та загрожувати соціальному розвитку. Розуміння та врахування цих факторів є ключовим для розробки ефективних стратегій управління кризовими ситуаціями та пом'якшення їх наслідків на туристичну галузь.

Зокрема, необхідно активно працювати над розробкою та впровадженням стратегій управління ризиками, спрямованими на зменшення вразливості туристичного сектору до воєнних конфліктів. Такі стратегії повинні включати в себе не лише гнучкість у плануванні та мобілізацію ресурсів у надзвичайних ситуаціях, але й активну співпрацю з урядовими структурами та міжнародними організаціями для забезпечення безпеки та стабільності.

Крім того, важливо враховувати соціальну відповідальність туристичної індустрії в контексті воєнних конфліктів. Туризм не лише є важливим економічним фактором для багатьох країн, але й має потенціал для підтримки місцевих громад, захисту навколишнього середовища та сприяння миру та стабільності. Тому індустрія повинна активно залучатися до місцевих ініціатив зі збереження природи, підтримки соціальних проектів та сприяння діалогу та врегулюванню конфліктів [3].

Враховуючи всі ці аспекти, можна сформулювати більш комплексний підхід до управління впливом війни на туризм, що сприятиме як забезпеченню стійкості галузі в непевних умовах, так і сприянню соціальному розвитку та збереженню культурної спадщини.

Хоча війна та військова агресія приносять лише негативні наслідки у короткостроковій перспективі, історія свідчить про те, що у довгостроковій перспективі вони можуть мати певний позитивний вплив, особливо на туристичну сферу. Зокрема, після закінчення війни місця проведення бойових дій можуть стати об'єктами історичного інтересу для туристів, які бажають вивчити військову історію даного регіону. Це може призвести до розвитку

військового та темного туризму, що в свою чергу може стати додатковим стимулом для туристичного розвитку [41].

Дослідження впливу війни на туризм в Україні можна розглядати з різних теоретичних позицій. Однією з них є економічна складова, яка аналізує економічні наслідки війни для регіону. Ця складова визначає потенційні економічні втрати, включаючи зниження доходів від туризму, втрату робочих місць та пошкодження інфраструктури. Важливо також дослідити можливості економічного відновлення туристичної галузі в післявоєнний період шляхом впровадження політики підтримки розвитку туристичної інфраструктури та маркетингових стратегій [39].

Ще однією важливою складовою є соціально-психологічний вплив конфлікту на туристів та їх ставлення до місця призначення. Соціально-психологічні теорії показують, що негативне сприйняття та стереотипи можуть виникнути після війни, що може погіршити ситуацію в туристичній галузі. Тому важливо сприяти позитивному сприйняттю місця призначення та подоланню негативних стереотипів.

Вивчення цих теоретичних позицій дозволить краще зрозуміти вплив війни на туризм та розробити ефективні стратегії для подолання її наслідків.

Роль політичних факторів у впливі війни на індустрію туризму вивчається через політологічний облік, який акцентує увагу на політичній нестабільності, дипломатичних зусиллях та стратегіях урядів для мінімізації впливу конфлікту на туристичну сферу. Ця складова аналізує можливості політичного втручання для підтримки туристичного відновлення в регіонах, постраждалих від військової агресії [4].

Теорії розвитку туризму стверджують, що розвиток галузі пов'язаний з економічними, соціальними та культурними факторами, які сприяють зростанню здатності туризму до створення нових робочих місць, підвищенню ВВП та зменшенню бідності. Проте, війна може значно обмежити туристичний потік, зупинити інвестиції та руйнувати інфраструктуру, що призводить до втрат робочих місць та економічного спаду.

Вивчення впливу війни на туризм важливо через її потенційний економічний вплив на країну та регіони. Теорії управління ризиками та кризами також важливі, оскільки вони визначають ефективні стратегії управління вкрай складною ситуацією, як війна. Розуміння цих теорій відіграє ключову роль у розробці стратегій управління впливом війни на туризм та сприяє підтримці миру, стабільності та розвитку місцевих громад [3].

Аналіз впливу війни на туризм в Україні дозволить отримати цінні уроки про економічні, соціальні та політичні чинники, які впливають на галузь, та сприятиме розвитку стратегій для відновлення туристичної галузі в післявоєнний період.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Аналіз впливу воєнних дій на туристичну індустрію

Туризм є однією з ключових галузей економіки України. Його розвиток сприяє не лише росту самого сектору, а й покращенню транспортної, екологічної та муніципальної інфраструктури. Але ринок туризму надзвичайно вразливий до різних криз, таких як природні катастрофи, епідемії, соціально-економічні та політичні кризи, воєнні конфлікти, які можуть суттєво підірвати стабільність в країні.

Ситуація в українському туристичному секторі стала особливо критичною з початком повномасштабної війни. Багато туристичних компаній змушені були закрити свої двері або перепрофілюватися, а готелі та санаторії перетворилися на притулки для біженців. Погіршилася і ситуація з транспортом, оскільки небо над Україною закрито для польотів. У цей період туристична галузь нашої країни перебуває вкрай складному стані, проте є певні надії на відновлення після закінчення конфлікту [32].

Досвід країн, що пережили війну, підтверджує, що туризм може відродитися після кризових ситуацій. Хорватія, наприклад, після війни знову зайняла своє місце на світовій туристичній карті, завдяки успішній рекламі своїх пляжів та природних краєвидів. Ізраїль живе у постійному конфлікті, але туризм успішно функціонує і є ключовою галуззю економіки. Грузія також зуміла відродити свій туристичний сектор після війни з Росією, ставши відомою на весь світ.

Однак важливо зазначити, що ситуація в Україні є унікальною через велику руйнівність війни та потребу в широкомасштабному відновленні інфраструктури. Проте, можливо, відновлення туризму стане можливим за умови правильної стратегії та вивчення досвіду інших країн.

Для цього необхідно [5]:

- розробити програми післявоєнного відновлення з включенням туризму;
- розпочати перемовини зі світовими готельними мережами для їхнього входу в Україну;
- розробити маркетингову кампанію для просування України як безпечного напрямку для подорожей;
- створити туристичні програми, що охоплюють місця військової слави Збройних сил України [5].

Про Україну має знати весь світ, і це можливо навіть після таких випробувань, які переживала наша країна.

Таблиця 2.1

Характеристики відпочинку та функціонування туристичних закладів в різних регіонах України

Область	Характеристика
Київ, Київська, Черкаська, Полтавська, Волинська області	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, дозволено відпочинок біля водойм, перелік який визначений військовою адміністрацією.
Львівська область	Дозволено відвідувати ліси, але заборонено пересуватися по них на транспорті. Виключенням є випадки, коли через ліс пролягає транзитний шлях або людина пересувається на велосипеді. Дозволено відпочивати біля водойм, перелік яких встановлений військовою адміністрацією.
Закарпатська область	Дозволено відвідувати ліси, за виключенням частини Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного парку, заборонені польоти на одномоторних літаках.
Івано-Франківська область	Дозволено відвідувати ліси та гори, заборонено пересуватися по них на джипах, квадроциклах, баггі та мотоциклах. Дана заборона поширюється на курорт Буковель.
Тернопільська область	Дозволено відвідувати ліси, однак заборонено розпалювати багаття. Всі туристичні об'єкти працюють в звичному режимі.
Вінницька область	Заборонено відвідування лісів, дозволена туристична діяльність біля водойм, крім тих місць, які знаходяться неподалік об'єктів інфраструктури.
Рівненська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, які знаходяться в північній частині.
Житомирська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, що розташовані за 20 км від кордону з

	Білоруссю. Дозволено працювати тим закладам культури, які мають обладнані укриття.
Хмельницька область	Дозволено відвідувати ліси з певними обмеженнями. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Чернівецька область	Дозволено відвідувати ліси. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Миколаївська область	Дозволено відвідувати визначені військовою адміністрацією лісові урочища з деякими обмеженнями

Джерело: [6].

Поточна ситуація у туристичній галузі постраждалого регіону України характеризується значним зменшенням туристів та прибутків після початку повномасштабного вторгнення країни-агресора. Цей конфлікт відчутно позначився на індустрії туризму, особливо в східних областях, які виявилися найбільш постраждалими. Зменшення потоку туристів і прибутків значно відчувалося в постраждалих регіонах, де багато готелів та інших туристичних підприємств припинили свою діяльність або скоротили її через відсутність попиту. Це призвело до масової втрати робочих місць та економічних труднощів для місцевого населення.

Втрати у туристичній галузі України, особливо в східних областях, почалися ще в 2014 році, коли почалася російська окупація Криму, що був популярним туристичним напрямком як серед внутрішніх, так і зарубіжних відвідувачів. За даними Державної служби статистики України, кількість міжнародних туристичних прибутків скоротилася з 14,2 мільйонів у 2013 році до 9,9 мільйонів у 2016 році, що становить 30%. Також дохід від індустрії туризму зменшився з 1,8 мільярда доларів у 2013 році до 1,2 мільярда доларів у 2016 році, що становить 33%. Незважаючи на ці труднощі, останні роки показали певне відновлення туристичної активності в Україні. У 2019 році кількість міжнародних туристів зросла до 13,4 мільйонів, а доходи від туристичної галузі збільшилися до 2,6 мільярда доларів у цьому ж році. Проте пандемія COVID-19 серйозно ускладнила ситуацію, негативно вплинувши на відновлення туристичної галузі в цілому [6].

У 2022 році кількість відвідувачів у нашій столиці різко зменшилася через російську агресію проти України. Іноземні туристи, що відвідали Київ,

становили близько 300 тисяч осіб у першому півріччі 2021 року, але ця цифра знизилася до 98 тисяч осіб у 2022 році. Громадяни Туреччини, США, Ізраїлю, Польщі, Німеччини, Індії, Азербайджану, Франції та Італії становили близько 60% всіх іноземних відвідувачів, що обирали Київ для подорожей.

Відчутно скоротилися надходження коштів до місцевих бюджетів від туризму. У першому півріччі 2022 року міський бюджет отримав лише 24,1 мільйона гривень туристичного збору, порівняно з 76 мільйонами у 2021 році. Це відбулося через початок повномасштабного вторгнення країни-агресора. Загалом, уряд втратив 1 мільярд 551 мільйон 182 тисячі гривень податків з туристичної галузі, що на 31% менше, ніж у 2021 році, і кількість платників податків у цій сфері зменшилася на 17% [24]. Продовження таблиці 2.1

Аналізуючи дані про надходження податків від різних видів туристичної діяльності у 2022 році, можна помітити, що майже у всіх сферах туристичного бізнесу спостерігається зменшення. Винятком стали об'єкти інших засобів тимчасового розміщення, де кількість зросла на 45,9%. Проте для інших об'єктів, включених до класифікації у сфері туризму, спостерігається падіння показників на рівні від 26,7% до 57% порівняно з 2021 роком.

Таблиця 2.2

Податкові надходження з туристичної сфери в Україні протягом 2022р.

Об'єкти оподаткування	Надходження податків за 2022 р., тис. грн	Надходження податків в 2022 р. порівняно з 2021р., %
Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення	898 381,44	-30,3
Діяльність туристичних агентств	204 795,22	-26,7
Діяльність туристичних операторів	167 858,10	-35,2
Діяльність засобів розміщення на період відпустки та іншого тимчасового проживання	141 163,66	-57
Діяльність інших засобів тимчасового розміщення	137 394,00	45,9

Джерело: [7].

На діаграмі більш детально розглянемо динаміку надходжень податків в 2022 р. порівняно з 2021р., %(див. рис. 2.1) [8].

Рис. 2.1 Динаміка надходжень податків в 2022 р. порівняно з 2021р., %
Джерело: [8].

Значна частка доходів до державного бюджету в 2022 році була сплачена готелями та подібними установами, які забезпечують тимчасове проживання, і склала 898 мільйонів гривень. Хоча ця сума на 30% менша, ніж у 2021 році. У той же період до бюджету країни надійшло 1 мільярд 288 мільйонів гривень. Спостерігається зростання оподаткування на 46% від діяльності гуртожитків та пансіонатів, які надавали притулок для людей, що вимушено залишили свої домівки через війну. Частка податкових надходжень від дитячих таборів відпочинку, турбаз та кемпінгів зменшилася на 57%, склавши 141 мільйон гривень у 2022 році порівняно з 328 мільйонами гривень у 2021 році. Від діяльності туристичних операторів доходи до держбюджету скоротилися на 35%, з 167 мільйонами 858 тисяч гривень у 2022 році, порівняно з 259 мільйонами 5 тисяч гривень у 2021 році [21].

У 2022 році спостерігалось збільшення обсягу сплаченого податку порівняно з 2021 роком в таких областях, як Львівська (273 мільйони проти 215 мільйонів), Київська (164 мільйони проти майже 125 мільйонів) та Івано-

Франківська (159 мільйонів проти майже 131 мільйонів). Зменшення податкових надходжень було зафіксоване в Києві та Одеській області, де у Одесі воно склало 58%, а в місті Києві - 46%.

Голова Державного агентства розвитку туризму, Мар'яна Олесків, підкреслила, що "туристична галузь України працює, але потребує підтримки українського народу. Сплачуючи податки, ми фінансуємо нашу економіку, значна частина доходів йде на потреби оборони, армії та допомогу ЗСУ".

За період введеного воєнного стану в 2022 році сума туристичного збору склала 178 мільйонів 948 тисяч гривень, що на 24% менше, ніж у 2021 році, коли ця сума становила 235 мільйонів 461 тисячу гривень (див. табл. 2.3) [9].

Таблиця 2.3

Туристичний збір у 14 областях України за 2022 рік, які були або залишаються в зоні конфлікту та тимчасово окуповані

Область, місто	Туристичний збір за 2022 р., грн	Зменшення надходження від туристичного збору в 2022 р. порівняно з 2021 р., %
Херсонська	314 тис	-95
Луганська	418 тис	-80
Сумська	586 тис	-58
Донецька	686 тис	-83
Миколаївська	789 тис	-90
Чернігівська	1 млн 061 тис	-53
Житомирська	1 млн 709 тис	-24
Запорізька	1 млн 971 тис	-78
Харківська	3 млн 372 тис	-61
Одеська	5 млн 372 тис	-80
Київська	8 млн 727 тис	-43
Дніпропетровська	9 млн 95 тис	-15
Рівненська	1 млн 256 тис	-14
м. Київ	31 млн 474 тис	-54

Джерело: [9].

На діаграмі більш детально розглянемо динаміку зменшення надходження від туристичного збору в 2022 р. порівняно з 2021 р., % (див. рис. 2.2) [9].

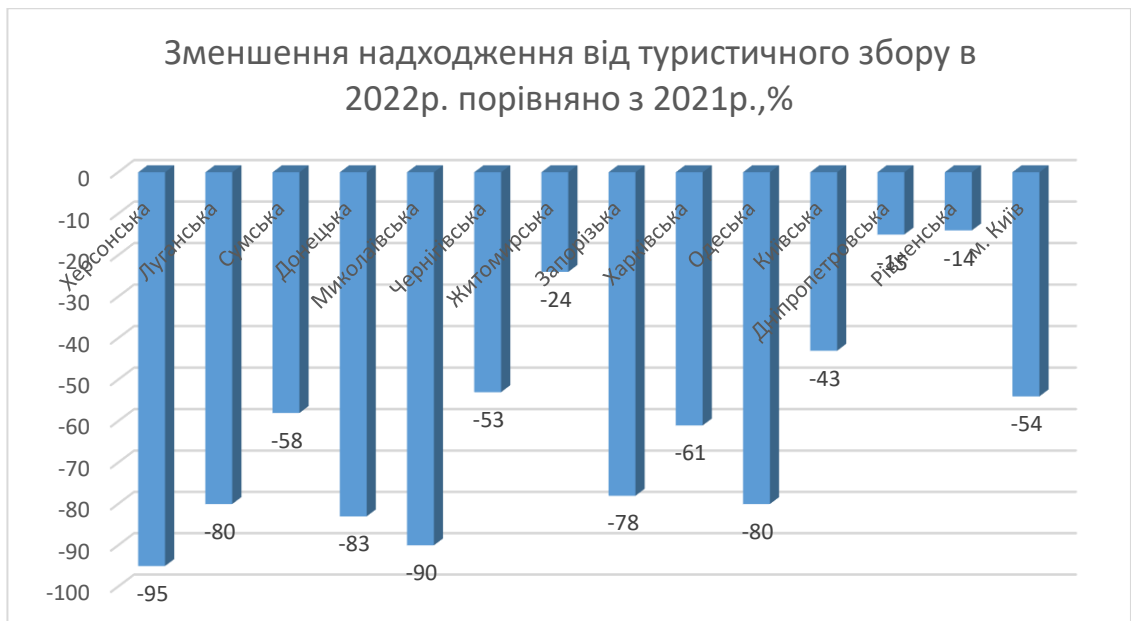

Рис. 2.2 Динаміка зменшення надходження від туристичного збору в 2022 р. порівняно з 2021 р., %

Джерело: [9].

У 14 областях України відзначено зниження доходів від туристичного збору, переважно в тих, що перебували або зараз перебувають в зоні бойових дій або тимчасово окуповані. Наприклад, у Херсонській області спостерігається скорочення туристичного збору на 95%, в Миколаївській – на 90%, в Донецькій – на 83%, та в Луганській – на 80%. Також помітне зниження відбулося в Одеській (80%), Закарпатській (78%), Харківській (61%), Сумській (58%), м. Київ (54%), Чернігівській (53%), Київській (43%), та Житомирській (24%) областях. У Дніпропетровській та Рівненській областях доходи від туристичного збору зменшилися на 15% [27].

Серед областей, які показали стабільні показники або навіть приріст у туристичному зборі у 2022 році, виділяється Львівщина, яка збрала 41 млн 430 тис. грн, що становить приріст на 79% у порівнянні з 2021 роком. Також слід зазначити збільшення бюджету столиці, що становить 31 млн 474 тис. грн, хоча в порівнянні з 2021 роком ця сума була менша удвічі. Крім того, серед лідерів по сплаті туристичного збору також виступають області Закарпатська (19 млн 471 тис. грн), Івано-Франківська (17 млн 956 тис. грн), та Черкаська (12 млн 555 тис. грн) [28].

Військові дії мають значний негативний вплив на індустрію туризму як окремих регіонів, так і країни в цілому. Це викликає занепокоєння щодо безпеки, зменшує попит, завдає шкоду інфраструктурі, призводить до втрат робочих місць та негативно позначається на іміджі країни. Вплив військових дій на індустрію туризму є дуже серйозним, і наслідки можуть відчуватися протягом багатьох років після їх завершення.

2.2. Оцінка ресурсного потенціалу внутрішнього туризму

Забезпечення ресурсами для реалізації Стратегії післявоєнного відновлення та розвитку України через внутрішні резерви є ключовим завданням, що перед нами стоїть, та водночас викликає найбільше затяжних викликів. Для вирішення цього завдання необхідно визначити потенційні можливості держави, які дозволять максимально використати наявні ресурси для досягнення стратегічних цілей. Одним з основних напрямків, на які слід зосередитися, є відродження людського капіталу, що передбачає боротьбу з безробіттям та створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб, а також відновлення здоров'я населення через організацію ефективної системи медичної, психологічної та фізичної реабілітації [10].

Ефективне державне регулювання є ключовим фактором у забезпеченні ресурсного потенціалу післявоєнного відновлення України. В умовах обмеженості фінансових ресурсів та значного потенціалу невикористаного курортно-рекреаційного сектору набуває великої важливості запровадження раціонального та ринково-орієнтованого використання природних лікувальних ресурсів та курортних територій [42].

Україна, обдарована природними багатствами та історичною спадщиною, стає все привабливішою для розвитку туризму. Природні туристичні ресурси, що становлять складову природного середовища, мають унікальність і привабливість для подорожуючих. Різноманіття природних ресурсів України включає геологічні утворення, геоморфологічні особливості

(включаючи рельєф), гідрологічні ресурси (водні об'єкти), кліматичні умови, флористичне та фауністичне різноманіття. Загалом, природні ресурси відіграють ключову роль у формуванні туристичного інтересу до різних регіонів [30].

Проте, важливо враховувати, що фактори, що визначають туристичний інтерес, можуть бути дуже різноманітними та залежать від індивідуальних потреб подорожуючих. Тому, окрім природних ресурсів, історична та культурна спадщина, а також розвинена туристична інфраструктура та гостинність місцевих жителів грають важливу роль у привабливості та розвитку туризму в Україні.

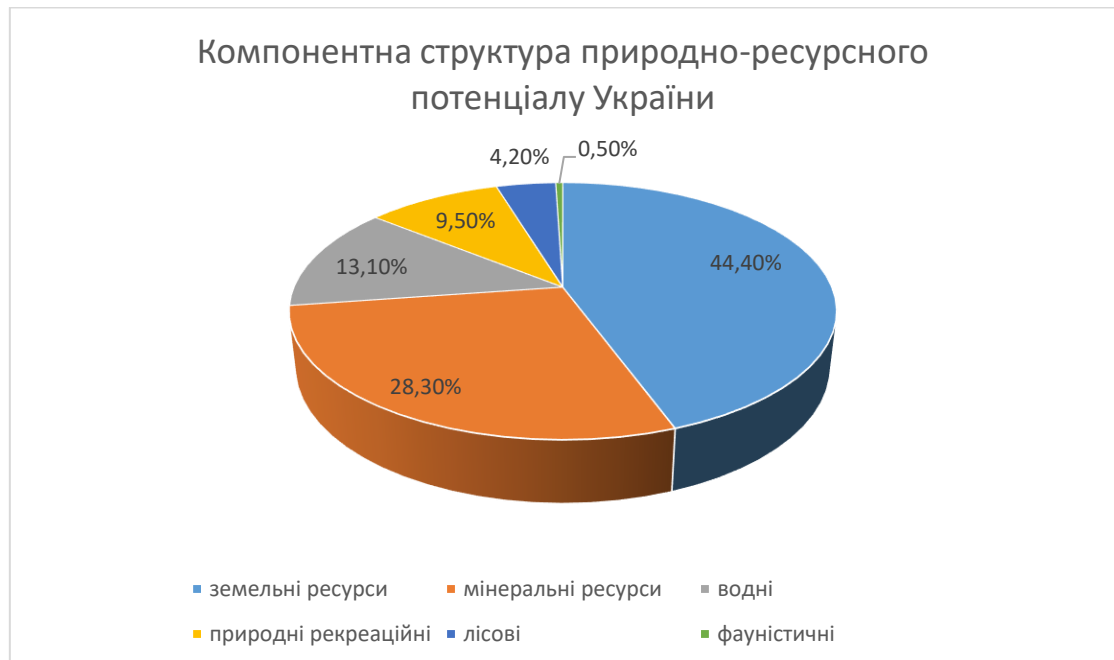

Рис. 2.3 Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу України

Джерело: [11].

Україна володіє значним різноманіттям природних ресурсів, які формують основу для розвитку туризму в країні. Земельні ресурси, які складають 44,4% загального потенціалу, займають лідерське положення серед інших видів ресурсів. Мінеральні ресурси, що становлять 28,3%, та водні ресурси (13,1%) також мають значний вплив на туристичну привабливість країни.

Україна славиться своїми водними багатствами, серед яких Чорне та Азовське моря, а також тисячі річок, включаючи великі та важливі водойми, такі як Дніпро, Дністер, Дунай та інші. Річки Карпат відомі своїми можливостями для сплавів та рафтингу [23].

У різних регіонах України зосереджені бальнеологічні ресурси, зокрема мінеральні води та лікувальні грязі, що відіграють важливу роль у медичному туризмі. Львівська та Закарпатська області славляться своїми джерелами мінеральних вод.

Лісові ресурси та ландшафти відіграють також важливу роль у розвитку екотуризму. Україна має великий потенціал для розвитку спелеотуризму, з численними печерами, які можна відвідати в різних регіонах країни.

Незважаючи на ці багатства, воєнні дії та окупація територій створюють загрозу для природних ресурсів та туристичної інфраструктури, що може мати серйозні наслідки для туризму в Україні.

Президент України 21 квітня 2022 року підписав Указ № 266/2022, який затвердив Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Рада має вирішувати низку завдань, серед яких розробка плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку країни, формування пропозицій щодо пріоритетних реформ та стратегічних ініціатив [12].

Національний інститут стратегічних досліджень презентував Концепцію Стратегії повоєнного відновлення та розвитку України, де вказано на необхідність максимально швидкого відновлення можливостей країни на основі ефективного використання ресурсного потенціалу. З огляду на тяжкі економічні прогнози, зрозуміло, що держава повинна стати головним інвестором та визначити пріоритети для виходу з кризи.

Курортно-рекреаційна сфера відіграє важливу роль у забезпеченні зайнятості та створенні нових робочих місць. Створення нових робочих місць у цій галузі виявляється найефективнішим за вартістю. Зокрема, у Центральній та Західній Україні відбувається активний розвиток курортного сервісу, що

сприяє зростанню економічної активності та покращує життя населення на цих територіях.

Інфраструктурний базис для розвитку курортно-рекреаційної сфери складають санаторно-курортні заклади та лікувально-оздоровчі центри, які надають громадянам послуги лікування, профілактики та реабілітації за допомогою природних лікувальних ресурсів. Однією з переваг такого підходу є можливість надання різноманітних медичних послуг для різних категорій хворих, а також сервісу рекреації та відпочинку.

Соціально-економічна доцільність використання ресурсів курортно-рекреаційної сфери для післявоєнного відновлення економіки України обумовлюється наявністю природних лікувальних ресурсів. Мінеральні води, лікувальні грязі та інші природні ресурси створюють сприятливі умови для розвитку курортного бізнесу. За даними Державного кадастру природних лікувальних ресурсів, в Україні вже зареєстровано понад 500 мінеральних вод та інші лікувальні ресурси, а їх потенціал ще далеко не вичерпаний [24].

Прогнозована кількість природних мінеральних вод перевищує тисячу проявів, що свідчить про великий потенціал курортно-рекреаційної сфери для подальшого розвитку та відновлення економіки країни.

Водна безпека є однією з найважливіших складових запобігання гуманітарним кризам. Це питання має два ключові аспекти: забезпечення доступними водними ресурсами та забезпечення безпечного споживання питної води. Україна, хоч і належить до країн з невеликими запасами доступної для використання води, має значний потенціал у незадіяних підземних водах. Більшість прогнозних запасів підземних вод в Україні мають мінералізацію до 1,5 г/л, що робить їх перспективними для використання у побуті та готуванні їжі. Підземні мінеральні води є одними з найбільш захищених джерел питної води, оскільки вони менше піддаються забрудненню [13].

Розташування на території природних лікувальних ресурсів є ключовим фактором у визначенні статусу курортів. Курортні та рекреаційні території

охоплюють понад 9 мільйонів гектарів, що становить близько 15% загальної площі України. Незважаючи на це, понад 50 природних територій країни мають значний лікувально-оздоровчий та рекреаційний потенціал, і їм було надано статус курортів шляхом Постанови КМУ № 1576 від 28 грудня 1996 року. Проте у зв'язку з втратою чинності Закону України "Про плату за землю" у 2016 році та постанови КМУ № 91 від 21 лютого 2017 року, ці рішення стосовно визнання населених пунктів курортними були скасовані.

Реабілітація в санаторно-курортних умовах є дієвим методом відновлення громадського здоров'я. За даними Фонду соціального страхування України, у 2021 році ефективність реабілітації склала 81,8% у лікуванні складних патологій. Особливо високий рівень ефективності спостерігається після хірургічних втручань на органах травлення, сечостатевої системі, жіночих статевих органах та інших – повну працездатність відновлено у 97,7% пацієнтів.

Реабілітаційні відділення санаторно-курортних закладів демонструють високу ефективність у лікуванні різних патологій. Наприклад, після інфарктів міокарда, нестабільної стенокардії, операцій на серці, захворювань легень, операцій на легенях і цукрового діабету ефективність лікування склала 83,2%. Після інсультів і черепно-мозкових травм працездатність повністю відновлено у 61,2% пацієнтів [14].

Інфраструктура санаторно-курортних закладів, хоч і потребує модернізації, все ж має реабілітаційні відділення та надає послуги відновного лікування. За даними Фонду соціального страхування, 75 санаторно-курортних закладів пропонують послуги з медичної реабілітації за 7 програмами.

З врахуванням цінних природних лікувальних ресурсів та значного потенціалу курортно-рекреаційної сфери, розвиток інфраструктури реабілітації та лікування на базі цих ресурсів має перспективу. Це сприятиме не лише формуванню нових робочих місць, а й покращенню здоров'я населення.

Здійснення державою повного потенціалу наявних курортно-рекреаційних ресурсів для відновлення після війни країни обмежується інституціональними перешкодами, які потребують негайного вирішення через вирішення наступних проблемних аспектів.

Повноваження щодо контролю та регулювання діяльності в курортно-рекреаційній сфері розділені між різними центральними органами виконавчої влади, такими як Міністерство охорони здоров'я, Міністерство соціальної політики, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, Державне агентство розвитку туризму, Державна комісія України по запасах корисних копалин, Державна служба України з питань праці тощо. Відсутність співпраці та низький рівень координації між цими органами можуть ускладнити ефективність реалізації поставлених завдань та створити зони конфлікту інтересів.

Створення ефективної системи медичної, психологічної та фізичної реабілітації для ветеранів війни та цивільних осіб потребує об'єктивної інформації про наявність санаторно-курортних закладів, реабілітаційних центрів, їхнє технічне оснащення, програми реабілітації та інше. Відсутність єдиної бази даних щодо потреб та можливостей в цій галузі призводить до розпорошення бюджетних коштів та низької ефективності надання реабілітаційних послуг через відсутність розуміння попиту та пропозиції [15].

Співпраця між суб'єктами підприємницької діяльності в різних галузях економіки у курортно-рекреаційній сфері відкриває широкі можливості для створення нових робочих місць та масових програм працевлаштування. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), на курорти та пов'язані галузі припадає 9,7% робочих місць у всьому світі. Модернізація санаторно-курортних закладів та створення нових реабілітаційних центрів забезпечить багатогранний вклад у відновлення людського капіталу. Такий розвиток сприятиме створенню тисяч нових робочих місць та підвищенню рівня добробуту населення [26].

Проте відсутність державної програми кредитної підтримки та активізації приватних інвестицій в малі та середні підприємства значно гальмує розвиток даного сектору економіки. Закон України "Про курорти" визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади створення та розвитку курортів в країні. Він спрямований на забезпечення використання природних лікувальних ресурсів для лікування, реабілітації, профілактики захворювань та оздоровлення населення. Однак, ефективне використання цих ресурсів вимагає їх економічної оцінки, а також розробки програм розвитку курортів, відповідно до законодавчих вимог.

Згідно з Постановою, економічна оцінка природних лікувальних ресурсів України має проводитися згідно з Державним кадастром та спеціальними методиками, розробленими науково-дослідними установами. Однак, за 20 років з моменту набуття чинності цієї Постанови відповідні методики так і не були розроблені. Це надзвичайно важливо для відновлення економіки країни, оскільки фінансові ресурси, отримані від використання цих природних ресурсів, повинні бути використані ефективно.

Проблема полягає у тому, що існує неповне відображення, дублювання та обмежений доступ до оцінки природних лікувальних ресурсів, що ускладнює їх ефективне використання в курортно-рекреаційній сфері. Багаторівнева система державних кадастрів недостатньо використовується в практиці державного регулювання, що призводить до фрагментарної інформації та обмежених можливостей для управлінських рішень.

Необхідно вдосконалити моніторинг процесів, пов'язаних з формуванням та використанням природно-ресурсного потенціалу курортно-рекреаційної сфери, для забезпечення повноцінного оцінювання та ефективного управління цими ресурсами.

Реалізація Стратегічного плану дій з післявоєнного відновлення економіки України з упередженням пріоритету "відродження людського капіталу" має включати комплекс підготовчих заходів. Ці заходи спрямовані на створення інституціональних умов для економічно-ефективного та

раціонального використання внутрішніх резервів - ресурсного потенціалу курортно-рекреаційної сфери. Механізми реалізації цього пріоритетного завдання включають такі кроки [16]:

- створення єдиної інформаційної бази даних щодо потреб отримувачів та можливостей надавачів санаторно-курортних і реабілітаційних послуг. Ця база даних має включати інвентаризацію санаторно-курортних і реабілітаційних закладів, а також визначення потреб населення у таких послугах;

- оновлення стандартів санаторно-курортного лікування дорослих і дітей, а також розроблення стандартів реабілітації на санаторно-курортному етапі. Це також включає розроблення методики відбору, сортування та направлення на реабілітацію різних контингентів хворих;

- забезпечення координації дій між санаторно-курортними та реабілітаційними закладами різної форми власності та відомчої підпорядкованості. Це допоможе у забезпеченні ефективності надання послуг і оптимальному використанні ресурсів [16].

Ці кроки визначають ключові напрямки дій для підвищення ефективності та доступності санаторно-курортних і реабілітаційних послуг, що є важливим аспектом стратегії відродження людського капіталу в Україні.

Реалізація державою можливостей щодо задіяння сукупності наявних курортно-рекреаційних ресурсів для створення нових робочих місць та запуску програм масового працевлаштування вимагає вжиття наступного комплексу інституціональних та економічних заходів:

- розвиток інфраструктури курортно-рекреаційної сфери, що включає розроблення державної програми кредитної підтримки та активізації приватних інвестицій у малі та середні підприємства. Додатково, необхідна державна підтримка проектів, спрямованих на створення найбільшої кількості робочих місць, і програми державного інвестування в розвиток лікувально-оздоровчої інфраструктури курортів;

- виявлення та оцінка потенціалу незадіяних у економічному кругообігу курортно-рекреаційних ресурсів. Це передбачає створення реєстру перспективних для використання природних лікувальних і рекреаційних ресурсів, забезпечення публічного доступу до даних Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України, а також розроблення методики економічної оцінки природних лікувальних ресурсів;

- внесення змін до законодавства з метою врегулювання питань, пов'язаних із розвитком курортів. Це включає визначення повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері розвитку курортів, планування, забудови та іншого використання територій курортів, а також раціонального та економічно обґрунтованого використання природних лікувальних ресурсів [16].

Реалізація комплексу заходів, спрямованих на створення інституціональних умов для забезпечення економічно-ефективного та раціонального використання сукупності наявних курортно-рекреаційних ресурсів, у найближчій перспективі принесе значні економічні та соціальні вигоди. Зокрема, це означає виконання державних гарантій у сфері реабілітації, лікування та оздоровлення громадян в курортних умовах у необхідному обсязі та якості. Також, це передбачає реалізацію державних програм, спрямованих на сприяння продуктивній зайнятості населення та запобігання масового безробіття, що включає створення додаткових гарантій працевлаштування для громадян, які потребують соціального захисту. Крім того, капіталізація природних лікувальних і рекреаційних ресурсів сприятиме доступу України до структурних фондів Європейського Союзу, що буде суттєвою підтримкою для післявоєнного відновлення економіки країни.

У сфері культурно-історичних туристичних ресурсів виділяються об'єкти антропогенного характеру, які стали матеріальним втіленням історичних та культурних процесів. Ці об'єкти, які мають привабливі характеристики для туристів, охоплюють все соціокультурне середовище місцевості. До них належать пам'ятки архітектури, які можуть бути

унікальними або типовими для своєї епохи чи регіону, пам'ятки історії, пов'язані з відомими подіями чи особистостями, а також археологічні комплекси та пам'ятки, що зберігають сліди минулих цивілізацій. Використання цих культурно-історичних ресурсів в туризмі допомагає зберегти спадщину та привернути увагу до історії та культури регіону.

В Україні існує значна кількість монастирських комплексів, які є важливими центрами паломництва, а також палацо-паркових ансамблів та інших пам'яток історії та культури. Проте багато з них або не віднесені до туристичних ресурсів, або мало використовуються для активізації туристичного процесу в Україні.

Пам'ятки історії та культури є об'єктами вивчення для багатьох наукових дисциплін. Це можуть бути окремі споруди, предмети, місця, пов'язані з історичними подіями, або витвори матеріальної і духовної культури. З нашої точки зору, історико-культурні пам'ятки, що потенційно можуть бути включені до туристичних ресурсів, слід розглядати як поєднання видів, що мають високу атрактивність і можуть відігравати важливу роль у формуванні світогляду народу та в загальному формуванні історико-культурного туристичного потенціалу країни.

Таблиця 2.4

Рейтинг історико-культурного туристичного потенціалу регіону України за 2021 рік

Область	Кількість об'єктів UNESCO	Загальна кількість історико-культурних об'єктів, що перебувають на державному обліку	Рейтинг
Вінницька	-	4329	16
Волинська	-	1529	25
Дніпропетровська	-	11708	1
Донецька	-	2192	23
Житомирська	-	6948	8
Закарпатська	1	1568	24
Запорізька	-	8906	4
Івано-Франківська	-	3944	18
Київська	2	6190	9

Кіровоградська	-	5021	13
Луганська	-	6152	10
Львівська	1	8479	7
Миколаївська	-	5877	11
Одеська	-	4449	15
Полтавська	-	4694	14
Рівненська	-	2365	22
Сумська	-	2592	20
Тернопільська	-	4172	17
Харківська	-	9474	2
Херсонська	-	5759	12
Хмельницька	1	2896	19
Черкаська	-	9103	3
Чернівецька	1	2371	21
Чернігівська	-	8897	5
АР Крим	1	8697	6

Джерело: [17].

Музейно-виставкові установи варто вважати безпосередніми туристичними ресурсами, оскільки вони практично завжди включені у туристичні програми екскурсійного характеру. Часто саме вони є об'єктами, які користуються великою популярністю та стають причиною інтересу туристів до певних місць. Хоча, звісно, музейно-виставкові установи виконують важливу роль у туристичній інфраструктурі, обслуговуючи туристів на місцях їх перебування.

Етнографічні ресурси також є складовою туристичних привабливостей, які представляють собою елементи побуту, дозвілля, господарської діяльності, а також артефакти культурного середовища. В Україні налічується значна кількість об'єктів нерухомої культурної спадщини, які представлені в Державному реєстрі.

Проте, на жаль, через російське вторгнення було пошкоджено або знищено багато пам'яток культури та музеїв в Україні. Такі дії величезною мірою поглибили збитки для культурного надбання країни [18].

До туристичних ресурсів слід також віднести місця, пов'язані з перебуванням або діяльністю на Україні видатних іноземців, а також

поховання та військові меморіали. В Україні цих об'єктів також багато, особливо в західних та Одеській областях.

Щодо розміщення пам'яток історії та культури в Україні, воно є дуже нерівномірним. Туристичні ресурси переважно зосереджені на півдні та заході країни. Однак через сучасні обставини туристичний потенціал переважно використовується у відносно безпечних західних областях.

2.3. Ресурсний потенціал внутрішнього туризму на прикладі Хмельницької області

Хмельницька область має значний потенціал для розвитку внутрішнього туризму. Завдяки мальовничій природі, багатій історії та культурній спадщині, область може запропонувати відпочинок на будь-який смак.

У 2024 році очікується, що розвиток внутрішнього туризму в Хмельницькій області буде йти за такими напрямками:

- Зростає популярність еко-туризму, тому в області буде активно розвиватися інфраструктура для зеленого туризму. Це включатиме будівництво еко-готелів, кемпінгів, маршрутів для піших прогулянок та велоподорожей.

- Хмельницька область має багату історію та культуру. В області буде активно просуватися історико-культурна спадщина, включаючи музеї, замки, фортеці, пам'ятки архітектури та народні ремесла.

- В області буде організовано більше фестивалів, щоб привернути туристів. Це включатиме музичні фестивалі, фестивалі ремесел, гастрономічні фестивалі та інші.

- Буде проведено роботу з підвищення якості туристичних послуг в області. Це включатиме навчання персоналу, поліпшення інфраструктури та розширення спектру пропонованих послуг.

Війна в Україні суттєво вплинула на туристичну індустрію, зокрема на діяльність турагентств. "Дім подорожей", як одна з найвідоміших турагенцій України, також відчула на собі ці зміни.

Напрямки

• До війни: "Дім подорожей" пропонував широкий спектр турів до країн Європи, Азії, Африки та Америки. Найпопулярнішими напрямками були:

- Туреччина
- Єгипет
- Болгарія
- Греція
- Італія
- Кіпр
- Таїланд
- ОАЕ
- Домініканська республіка
- Мексика

Під час війни. З початком війни багато напрямків стали недоступними для українців. "Дім подорожей" зосередився на пропонванні турів до країн, які не мають спільного кордону з Росією та Білоруссю, таких як:

- Польща
- Угорщина
- Словаччина
- Чехія
- Румунія
- Болгарія
- Чорногорія
- Хорватія
- Албанія
- Туреччина (деякі регіони)

- Грузія
- Вірменія

Структура

До війни: "Дім подорожей" мав розгалужену мережу офісів по всій Україні. Агентство також пропонувало широкий спектр онлайн-послуг.

Під час війни: Багато офісів "Дім подорожей" були змушені закритися через бойові дії. Агентство зосередилося на розвитку онлайн-послуг, щоб залишатися доступним для клієнтів.

Згідно з даними, 54,7% українців не підвищували кількість подорожей по Україні з початком війни. 26% українців подорожують 1-2 рази на рік, 12% - 3-5 разів на рік, 7,3% - більше 5 разів на рік. 23,2% українців не подорожують через складне матеріальне становище.

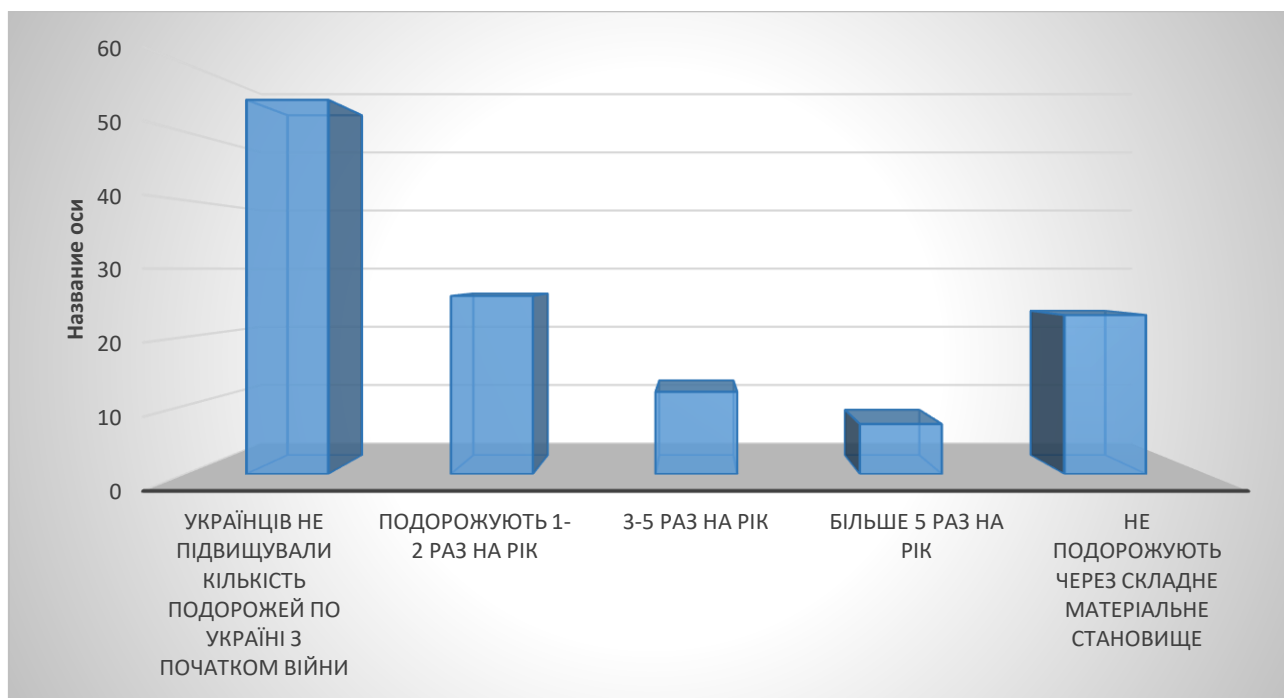

Рис. 2.4 Кількість відвідувань регіонів під час війни

Джерело: [29].

21,1% українців вважають, що подорожувати Україною під час воєнного стану - це спосіб підтримати країну економічно. 20,7% українців уникають подорожей через можливу небезпеку. 11,7% українців не вважають доцільним подорожувати під час воєнного стану.

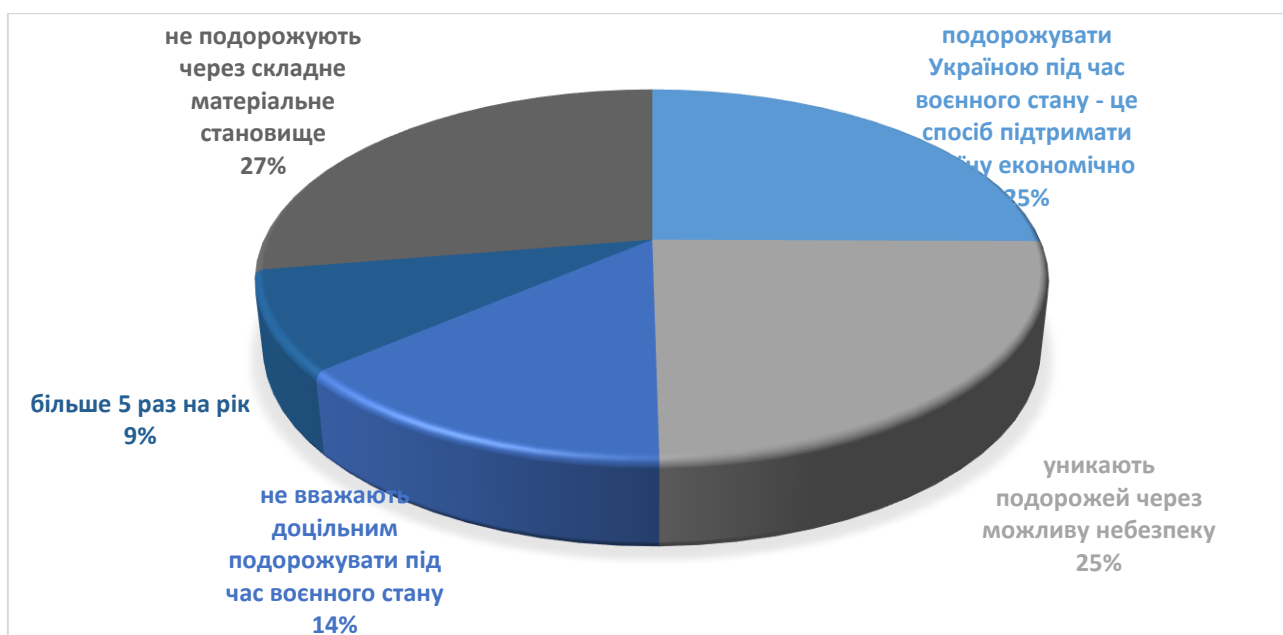

Рис. 2.5 Ставлення до подорожей Україною під час воєнного стану

Джерело: [29].

Найпопулярнішим видом відпочинку серед українців є піші прогулянки (54%). 28,4% українців віддають перевагу культурному туризму (екскурсії до історичних місць), 23,1% - відпочинку на пляжі, 22,8% - подієвому туризму (заходи, фестивалі), 21,8% - гастрономічному туризму.

Війна в Україні суттєво вплинула на внутрішній туризм. Кількість подорожей зменшилася, але багато українців все ж таки подорожують по своїй країні. Найпопулярнішими видами відпочинку є піші прогулянки, культурний туризм, відпочинок на пляжі, подієвий туризм та гастрономічний туризм.

Незважаючи на загальне падіння, внутрішній туризм в Україні продемонстрував певну стійкість. Деякі українці все ще подорожують по країні, підтримуючи локальний бізнес та економіку.

Найпопулярнішими напрямками для внутрішнього туризму стали західні та центральні регіони України, які вважаються більш безпечними. Також популярними є гірські курорти та курорти на березі Чорного моря.

Україна, країна з багатою історією, культурою та мальовничою природою, має значний потенціал для розвитку туризму.

Однак, війна, яка розпочалася в 2022 році, негативно вплинула на туристичну індустрію країни.

Розв'язана росією війна завдала сильного удару українській економіці, наслідками якої є не лише величезні людські втрати, а й значні збитки інфраструктурі та галузям економіки. Після 24 лютого 2022 року більшість українських бізнесів та підприємств, зіткнулися з невизначеністю щодо того, як працювати в умовах воєнного часу.

Війна в Україні суттєво вплинула на розвиток туристичного, готельного та ресторанного бізнесу України. Ось деякі зміни, які відбулися:

1. Відбулося заморожування ділового туризму.
2. Трансформація туристичних потоків, що спостерігається внаслідок міграції мільйонів людей усередині держави. Основний сегмент - клієнти, які тимчасово переїхали в готелі. Масове вивезення громадян України за кордон не має нічого спільного з туризмом.
3. Скорочення та виведення персоналу.
4. Загроза безпеці: Військові дії в Україні створили загрозу для безпеки туристів. Це призвело до значного зменшення числа іноземних туристів та обмеження їхніх поїздок до регіонів, де тривають бойові дії.
5. Знищення об'єктів розвитку туристичних дестинацій: Внаслідок військових дій були пошкоджені та зруйновані деякі туристичні об'єкти, пам'ятки культури, готелі та інша інфраструктура.
6. Зміна туристичних маршрутів: Війна вплинула на туристичні маршрути, змушуючи туристів переглянути свої плани. Багато популярних туристичних місць на сході України стали недоступними або менш привабливими через конфліктну ситуацію, що призвело до скорочення послуг надаваних ресторанним і готельним бізнесом.
7. Втрата іміджу країни: Війна мала негативний вплив на міжнародний імідж України як туристичного напрямку, що призвело до скорочення ресторанних та готельних послуг.

Визначаючи пріоритети відновлення готельного бізнесу, слід зазначити, що зростання попиту в західних регіонах країни спонукало забудовників

відновити призупинене на початку війни будівництво об'єктів та розпочати нове будівництво.

Швидкість відновлення галузі залежить від тривалості бойових дій та рівня міграції українців за кордон, адже 99% гостей готелю – громадяни України, 1% – іноземні журналісти, волонтери, військові та представники міжнародних організацій. Через наявність шахт і необхідність відновлення інфраструктури готельного бізнесу Карпати, особливо Буковель і західні регіони, будуть популярними напрямками в найближчі 5-10 років. Незважаючи на це, готельний бізнес залишається привабливим об'єктом для інвестування.

Для ефективного відновлення вітчизняної сфери гостинності Україна може використати досвід таких країн, як Хорватія та Боснія і Герцеговина. Хорватська війна за незалежність тривала з 1991 по 1995 рік. Проте після закінчення військових дій країна обрала вдалу стратегію відновлення туризму, а саме: гнучка цінова політика на авіаквитки та проживання; відновлення рекреаційного туризму; запуск круїзних маршрутних турів. Завдяки вжитим заходам Хорватію в 2017 році відвідало близько 15 мільйонів туристів.

Напрямок «Хорватія» став гідною заміною відпочинку в Греції. Доречно також звернути увагу на досвід Кіпру, який після етнічних конфліктів між грецькою та турецькою громадами став одним із найпопулярніших туристичних напрямків.

Траєкторія рекламного туризму на Кіпрі була подібна до Хорватії: визначення головних переваг туризму – масова реклама в інших країнах. Не менш відомий приклад відновлення туризму продемонстрував Ізраїль, який зберіг свій туристичний статус під час триваючих воєн з Палестиною.

Однак, на основі загальних тенденцій та прикладів з інших країн, можна зробити деякі припущення щодо майбутнього ресторанного, готельного бізнесу та туристичної інфраструктури України після закінчення війни:

1. Відновлення та реконструкція: Після закінчення війни, буде потрібно провести значний обсяг робіт з відновлення та реконструкції пошкодженої

туристичної інфраструктури. Це включатиме відновлення готелів, ресторанів, туристичних атракцій, інфраструктури для транспорту та інше.

2. Залучення інвестицій: Для ефективного відновлення та розвитку ресторанного, готельного бізнесу та туристичної інфраструктури будуть потрібні інвестиції. Держава може сприяти залученню іноземних та внутрішніх інвесторів шляхом створення сприятливих умов та інвестиційних пропозицій.

3. Маркетингові кампанії та реклама: Після війни, буде важливо провести маркетингові кампанії та рекламні заходи для відновлення інтересу до туризму в Україні, що призведе до збільшення попиту на ресторанні та готельні послуги. Привернення уваги міжнародної спільноти та позитивне просування країни як безпечного та привабливого туристичного напрямку будуть важливими завданнями.

4. Диверсифікація туристичної пропозиції: Україна має значний потенціал у сфері туризму, включаючи природні ресурси, культурні спадщини, гастрономію та інше. Після війни можна спостерігати розвиток нових туристичних маршрутів, розширення туристичних послуг та привабливих пропозицій для різних категорій туристів, що сприятиме більшому різноманіттю туристичного продукту країни.

5. Міжнародна співпраця: Після закінчення війни, важливо активізувати міжнародну співпрацю в галузі туризму. Україна може встановлювати партнерські зв'язки з іншими країнами, укладати туристичні угоди та спільно просувати свої туристичні продукти на зовнішніх ринках.

Варто зазначити, що майбутній розвиток туристичної інфраструктури України після війни залежатиме від багатьох факторів, включаючи політичну стабільність, економічне відновлення країни та сприятиме розвитку ресторанного та готельного бізнесу.

Важливо, щоб туристичні бренди України були гнучкими та адаптувалися до мінливих умов. Вони повинні використовувати можливості, які пропонує сучасний світ, та долати виклики, пов'язані з війною. Розвиваючи

сильні туристичні бренди, Україна може залучити більше туристів та сприяти розвитку своєї економіки.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасні тенденції та напрямки розвитку внутрішнього туризму в умовах воєнного стану

На сьогоднішній день прогнозувати майбутнє туристичної галузі в Україні є вельми складним завданням з низки причин. Невідомо, коли точно завершаться воєнні дії на території країни, а також як швидко та наскільки успішно відновиться зруйнована інфраструктура. Відновлення інфраструктури, в свою чергу, залежить від доступності фінансування. Потік туристів в Україну стане можливим лише за повної безпеки в середині країни та визнання цієї безпеки на міжнародному рівні.

Проте, серед усього іншого, можна говорити про подальший розвиток тих основних туристичних напрямків, які були популярними до початку війни, а також про вдосконалення проблемних аспектів.

Україна розташована в Східній Європі, де конкуренція в туристичній галузі надзвичайно висока. Країни, такі як Іспанія, Франція та Німеччина, зменшують туристичний потік як із зовнішніх, так і внутрішніх маршрутів. Проте, Україна вже отримала світове визнання через свій героїчний спротив російській агресії, що суттєво впливає на її імідж та потенційно може приваблювати туристів [19].

За даними аналітики від компанії Google, у 2023 році більшість пошукових запитів українських користувачів були присвячені Бакоті, а на другому місці розташувалося Рожеве озеро, яке стало справжнім відкриттям минулого року. За думкою експертів, у цьому сезоні ці місця, а також національні парки Херсонської та Хмельницької областей, Буковини, Дністровського району та Приазов'я, знову користуватимуться великою популярністю.

Популярні ресурси, з яких українці отримують інформацію про подорожі, включають соціальні мережі (50%), поради від друзів, родичів та колег (40%), мережу Інтернет (33%) та YouTube (21%).

Серед соціальних мереж, з яких внутрішні туристи найчастіше дізнаються про туристичні об'єкти, лідирують Facebook (69%) і Instagram (59%), за якими йдуть Viber (18%), Telegram (16%), TikTok (12%) і Twitter (4%). Варто відзначити, що 83% туристів планують свої подорожі самостійно, з використанням порад від близьких (31%), YouTube (23%), соціальних мереж та пошукових систем (22% кожен), навігаторів та карт (19%) і ресурсу booking.com (16%). Серед найпопулярніших тревел-блогерів для внутрішніх туристів у 2021 році були Антон Птушкін, Дмитро Комаров та Орел і Решка [20].

Щодо транспортних засобів, якими вирушають українські мандрівники, переважають легкові автомобілі (57%), за якими йдуть автобуси (26%) та поїзди (25%).

У незвичайний період післявоєнного відновлення увага внутрішніх туристів в Україні буде спрямована на різноманітні види відпочинку. Вони зацікавлені у рекреаційному, санаторно-курортному, медичному, психологічному, етнографічному, "пам'ятному", тематичному та військовому туризмі. Географічно розвиток внутрішнього туризму, на початкових етапах післявоєнного відновлення, переважно буде фокусуватися на територіях західної України, які лише мінімально постраждали від війни.

Медичний туризм та рекреаційні програми в Україні вийшли на новий рівень завдяки обміну досвідом між українськими та закордонними медичними фахівцями. Вони відкрили нові лікарні та запровадили реабілітаційні та рекреаційні програми для дітей та військових.

Психологічний туризм також стане важливим елементом для військових та їх родин, які пережили страхи війни. Психологічні тури включатимуть комфортний відпочинок, захоплюючі екскурсії та різноманітні методи терапії, такі як ландшафтна терапія, фототерапія та анімалотерапія. Такі місця, як

наскельна фортеця Тустань, гора Тотоха в селі Медвин Київської області, село Буша Вінницької області та інші, стануть популярними локаціями для психологічного туризму.

На основі досвіду Боснії та Герцеговини і Хорватії, в Україні варто звернути увагу на створення меморіалів пам'яті, віртуальних музеїв, площадок, що відображають бойові дії та експонують воєнні трофеї. Місця рефлексії та законсервовані будівлі, де відбувалися важкі бої, стануть основою для етнографічного, тематичного та мілітарного туризму в Україні. Створення туристичних локацій пам'яті у населених пунктах, таких як Бородянка, Гостомель, Буча, Чернобаївка, Ізюм, Херсон, Лиман, Маріуполь, відкриє нові можливості для розвитку внутрішнього туризму.

Україна має численні конкурентні переваги, які здатні залучити увагу як іноземних, так і внутрішніх туристів. За оцінкою Всесвітньої туристичної організації, серед них варто відзначити доступні ціни в туристичній галузі, наявність культурних пам'яток та привабливих місць для відвідування.

Типові приклади включають такі місця, як "Площа Ринок" у Львові, мукачівський замок "Паланок", "Тунель Кохання", озеро "Синевир", Луцький замок, Білгород-Дністровська фортеця, Шацькі озера, фортеця Тустань, скелі Довбуша, "Кам'яна могила", заповідник "Асканія Нова", "Антонієві печери" та історичний Чернігів та багато інших [15].

Також інтерес може викликати відновлені та реставровані культурні об'єкти різних міст України, які зазнали значних пошкоджень від російських окупантів. Наприклад, Драматичний театр у Маріуполі, Центральна площа Свободи і корпус ХНУ ім. В. Каразіна у Харкові, численні пам'ятки культури на Чернігівщині та Сумщині і так далі.

Не менш привабливими можуть стати для туристів розміщені на вулицях Києва експонати розбитої воєнної техніки російської армії, які були перевезені з різних "гарячих точок" країни, включаючи міста Вишгород, Бучу, Ірпінь, Гостомель і багато інших.

Важливо враховувати, що різні види туризму потребують різного підходу до формування конкурентних переваг(див. табл. 3.1) [17].

В таблиці представлені типи туризму, які існували до війни, а також нові напрямки, які очікуються в післявоєнний період.

Таблиця 3.1

Асортимент конкурентних переваг, який допоможе створити конкурентоздатність різних типів туризму в Україні в післявоєнний період

Вид туризму	Конкурентні переваги	Логістичне сполучення	Природнокліматичні ресурси	Культурноісторичні локації	Водні ресурси	Лікувальні ресурси
Розважальний	+	-	+	-	-	
Освітній	+	-	-	-	-	
Пізнавальний	+	-	+	-	-	
Спортивний	+	+	-	-	-	
Курортнооздоровчий	+	+	-	-	-	
Екотуризм	-	+	-	+	+	
Психологічний	-	+	+	+	+	
Мілітарі	+	-	+	-	-	

Джерело: [17]

Зрозуміло, що Україна зараз переживає складний період конфлікту, який завдає великої шкоди як людям, так і інфраструктурі країни. Проте після завершення цього конфлікту багато прихильників подорожей будуть зацікавлені відвідати Україну. Вони зроблять це з різних причин, включаючи бажання допомогти та переконалися власними очима у тому, що сталося.

Також спостерігається зростання попиту на додаткові сервісні послуги в місцях, де сконцентровані внутрішньо переміщені особи. Україна почала пристосовуватися до нових реалій, з якими раніше не мала справи. Міжнародний досвід показує, що подібні "воєнні сценарії" стали причиною не лише виживання сфери туризму, але й сприяли розвитку туристичних історій в умовах війни та післявоєнного періоду. Зараз складно передбачити подальший хід військових дій, що виникли внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації до України, тому доцільно розглянути окремі приклади, які можуть стати корисними для країни.

Очевидно, що Україна перебуває в розпалі конфлікту, який завдає великої шкоди людям та інфраструктурі країни, але після його завершення багато мандрівників-любителів будуть зацікавлені здійснити подорожі Україною. Вони зроблять це з кількох причин, зокрема, щоб допомогти та побачити на власні очі, що сталося [14].

Також зафіксовано зростання попиту на додаткові сервісні послуги в місцях концентрації внутрішньо переміщених осіб. Країна почала жити в нових реаліях, з якими раніше не зустрічалася. Міжнародний досвід засвідчує про подібні "воєнні сценарії", за якими не лише "виживала" сфера туризму, а й накопичувала власні історії розвитку туризму в умовах війни та повоєнного періоду. Наразі складно прогнозувати перебіг військових дій, спричинених повномасштабним вторгненням Російської Федерації до України, тому варто розглянути окремі приклади, які можуть бути корисними для країни.

Щодо інформаційної складової, тут все, як раніше, проте поки недоступна музейна складова, оскільки більшість музеїв працює в режимі збереження цінностей. Окрім екскурсій популярними є одноденні тури, під час яких можна провести час на природі, поспілкуватися з тваринами, помилуватися парками. Для поїздок обираються райони, де не було активних бойових дій, мінувань чи ракетних обстрілів або дочекатися дозволу ДСНС (наприклад у Добропарку поблизу Києва), який ретельно перевірили та підтвердили відсутність мін та снарядів і дозволили відвідування.

Прикладом для регіонів, де планується поновлення туристичних маршрутів є робота працівників піротехнічної служби Головного управління ДСНС України у Житомирській області, де було проведено обстеження на території геологічного заказника "Камінне село" на площі 15 гектарів, та складено акт виконання робіт з огляду місцевості на предмет наявності вибухонебезпечних предметів. Екскурсоводів було поінформовано, що відвідання цієї території є безпечним. Також перед маршрутом уточнюються місця, які можна використати як укриття в разі небезпеки. Щодо відвідування лісів, а також в'їзду до них транспортних засобів та іншої техніки – це заборонено на весь період дії воєнного стану [15].

Також зазначимо, що з часом набуде актуальності тема війни як для іноземних, так і для внутрішніх відвідувачів, які захочуть подивитися на власні очі, яка вона, Україна, що перемогла імперію зла. Для киян та гостей працівниками Управління туризму та промоцій КМДА та КП "Київський міський туристично-інформаційний центр" підготовлені 5 маршрутів – Київ незламний, Київ історичний, Київ хрещатий, Київ гастрономічний і Київ туристичний.

Спостерігатимуться нові тенденції відпочинку в Україні: зросте потреба в психологічних та релакс-турах – відпочинок біля моря, в горах чи лісі, заняття улюбленим хобі під час подорожі, психологічні тренінги, гештальд-терапія під час походів – те, що допоможе відновити сили; користуватимуться популярністю поїздки в рідні, знайомі міста та вивчення традицій; популярні будуть тури, під час яких буде можливість побачити місця військових успіхів, що включатиме елементи мілітарного туризму, туризму пам'яті та темного туризму.

Отже, російська агресія проти України створила значні перепони відновленню туристичної сфери Європи після пандемії. Європейський туристичний ринок через війну в Україні та санкції проти країни-агресора зазнає значних втрат. Військові дії на території України створюють значні проблеми через закриття повітряного простору та заборону для російських

авіаперевізників. Глобальна індустрія туризму може втратити як мінімум 14 млрд. дол. надходжень. У військовий час внутрішній туризм та екскурсії виступають як своєрідна терапія, можливість пережити позитивні емоції. Також це вклад в підтримку економіки, адже екскурсанти купують вхідні квитки, оплачують транспорт, каву та сувеніри. Екскурсійна справа, що зазнала серйозних потрясінь в умовах війни, продовжує існувати, про що свідчать нові проекти як професійних асоціацій, так і органів державної влади. Сучасна екскурсійна діяльність в Україні завдяки впровадженню таких туристичних інновацій як створення нового продукту сприяє переорієнтації туристів на внутрішній ринок. У подальшому на території України розвиватиметься темний туризм. Зацікавленість у відвідуванні об'єктів темного туризму пояснюється бажанням отримати нові враження, уславити пам'ять загиблих, почуттям патріотизму. Цей напрям туризму є перспективним для туристів [16].

Саме туризму належатиме важливе місце у швидкому відновленні економіки, забезпеченні робочими місцями, покращенні емоційного стану, психічному та фізіологічному оздоровленні українців.

3.2. Застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період

Останні роки виявилися надзвичайно складними, принісши ряд непередбачуваних викликів. Пандемія COVID-19 розкрила дефекти традиційних ланцюгів постачання, викликавши необхідність реформ у міжнародному розподілі праці та виробництва, а також спричинила стрімке прискорення процесів цифровізації економіки.

Російсько-українська війна також значно змінила геополітичну картину та інституційне середовище світової економіки. Руйнування виробничих потужностей промислового сходу України змушує нас переглянути підходи до відновлення, враховуючи новий технологічний контекст та геополітичні

умови. Перенесені на захід підприємства створюють нові економічні умови, перетворюючи регіональні галузі та структуру економіки, і створюючи нові можливості для синергії та співпраці.

Поствоєнний період означає не лише відновлення інфраструктури та економіки, а й нові можливості для індустрії туризму. Збройні конфлікти залишають глибокий слід на краєвиді країн, проте з технологічним прогресом починається новий етап в розвитку подорожей [18].

Один з таких напрямів - сталий туризм, що несе ідею відповідального подорожування, спрямованого на збереження природи та розвиток місцевих спільнот. Це відкриває шлях для екологічно свідомих мандрівників, які шукають зв'язок з природою та місцевою культурою.

Цифрова трансформація - ще один ключовий момент. Використання мобільних додатків, віртуальної реальності та онлайн-платформ дозволяє підвищити доступність та зручність для туристів, а також просувати туристичні напрямки на глобальному ринку.

Не можна забувати і про культурно-кулінарний туризм, який відображає багатогранність та унікальність культурної спадщини кожного регіону. Провідуючи цей напрям, індустрія туризму відкриває нові перспективи для місцевих громад, пропонуючи туристам не лише подорож у просторі, а й у часі та смаках.

Таким чином, післявоєнний період, хоч і є випробуванням для багатьох країн, стає і часом відкриття нових горизонтів для розвитку туризму, де використання новітніх технологій та збереження культурної спадщини виявляються важливими ключами до успіху.

У сучасному світі спільне партнерство стає ключовим елементом розвитку індустрії туризму, особливо в період після війни. Це відкриває двері для співпраці між різними зацікавленими сторонами, такими як державні установи, неурядові організації та місцеві громади. Завдяки цьому співробітництву, туристична галузь може скористатися колективними ресурсами та досвідом для просування своєї регіональної привабливості на

міжнародному рівні. Важливим аспектом спільного партнерства є обмін знаннями та найкращими практиками, що сприяє сталому розвитку туризму та забезпечує його тривале процвітання.

Віртуальна реальність (VR) - це одна з інноваційних технологій, яка може стати важливим інструментом для розвитку туризму після війни. VR дозволяє туристам отримати захоплюючий досвід місця призначення без необхідності фізичної подорожі. Це особливо актуально для напрямків, які потерпіли від війни або ще не повністю безпечні для відвідування. Використання VR дозволяє створити унікальний інтерактивний досвід, який демонструє красу та культурну спадщину регіону, що може привернути більше туристів та підвищити його впізнаваність на світовій арені [19].

Доповнена реальність (AR) - ще одна технологія, яка має великий потенціал у розвитку туристичної галузі. AR може збагатити туристичний досвід, додавши цифрову інформацію та віртуальні об'єкти до реального середовища. Вона може використовуватися для створення інтерактивних екскурсій та подорожей, які надають туристам більше інформації про історію та культуру регіону, що підвищує освітній рівень туристичного досвіду [20].

Мобільні додатки також можуть бути важливим інструментом для розвитку туризму. Вони надають туристам доступ до широкого спектру послуг, включаючи системи бронювання, інформацію про місцеві визначні пам'ятки та культурні події. Персоналізований підхід до обслуговування клієнтів через мобільні додатки дозволяє підвищити зручність та ефективність туристичного досвіду, що сприяє збільшенню числа відвідувачів та популярності регіону.

Ефективне використання маркетингу в соціальних мережах може стати ключовим фактором у відродженні та розвитку туристичної галузі в період після війни. Соціальні медіа надають можливість не лише залучити увагу глобальної аудиторії, а й ефективно рекламувати привабливість регіону серед потенційних туристів. Використання візуального контенту, такого як фотографії та відео, дозволяє відобразити усю красу та культурне багатство

регіону. Крім того, маркетинговий вплив може бути засилений за допомогою співпраці з впливовими особистостями соціальних мереж, які рекламують регіон своїм підписникам [31].

Розвиток туристичної галузі приносить із собою численні переваги, включаючи створення нових робочих місць, поліпшення життєвого рівня населення, підвищення якості медичного обслуговування та збільшення обсягів інвестицій. Державна політика в туристичній галузі повинна спрямовуватися на раціональне та ефективне використання природних, історико-культурних та соціально-побутових ресурсів.

Застосування інноваційних рішень, таких як віртуальна реальність, доповнена реальність, мобільні додатки та маркетинг у соціальних мережах, може значно підсилити привабливість регіону для туристів та сприяти його успішній рекламі у світовому масштабі. Ці інноваційні рішення можуть стати справжнім каталізатором для відновлення та росту туристичної індустрії в післявоєнний період.

Отже, туризм у нашій країні визначається як один з пріоритетних секторів, який відіграє важливу роль у розвитку суспільства. Він напряду впливає на створення нових робочих місць, зміцнення місцевих громад та інфраструктури. За умови сприятливого законодавства та співпраці між урядом та туристичною галуззю, туризм має великий потенціал для відновлення в післявоєнний період.

Дуже важливою складовою є використання сучасних технологій у проєктному менеджменті в туризмі. Це включає якісне управління ресурсами та персоналом. При цьому необхідно враховувати особливості туристичної галузі, щоб прискорити економічне відновлення країни [12].

Застосування інструментів проєктного менеджменту дозволить підняти туристичну галузь на новий рівень, забезпечивши її місце серед інших високотехнологічних секторів економіки. У подальших наукових дослідженнях варто звернути увагу на сучасні технології управління

проектами, які дозволяють використовувати гнучкі інструменти для досягнення більш якісних результатів.

3.3. Організаційно-економічні заходи післявоєнного відновлення туризму

Війна, хоча і приносить страждання, але часто стає катализатором розвитку руйнівних міст. Відновлення міст може привести до повного перетворення їхнього урбаністичного простору і створення більш привабливої туристичної інфраструктури, що безпосередньо позитивно впливає на економічне оживлення країни. Сьогодні відновлення економіки можна розглядати як комплекс заходів у різних галузях, спрямованих на відновлення конкурентоспроможності, розвиток виробництва та підвищення якості життя населення за допомогою інноваційних підходів та технологій [14].

Відновлення економіки потребує спеціальних програм для "реанімації" господарської діяльності, зосереджених на відновленні внутрішнього туризму. Після війни також необхідно розробляти заходи для відродження та подальшого розвитку економіки конкретного регіону, повернення населення та вирішення соціальних проблем, відновлення інфраструктури та її інтеграції з іншими регіонами країни, а також механізмів забезпечення джерел відновлення.

Для відновлення туристичної галузі в Україні після війни необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на економічне відновлення та розвиток інфраструктури. Ось деякі з них:

Інфраструктурне відновлення

1. Ремонт та реконструкція інфраструктури:

- Відновлення зруйнованих туристичних об'єктів, готелів, ресторанів, доріг, аеропортів, залізничних вокзалів та інших транспортних вузлів.

- Модернізація інфраструктури для підвищення її стійкості до потенційних майбутніх криз.

2. Розвиток нових туристичних маршрутів:

- Створення нових туристичних маршрутів з урахуванням змін у геополітичній ситуації та нових безпечних зон.

Фінансування та інвестиції

1. Залучення інвестицій:

- Встановлення сприятливих умов для внутрішніх та міжнародних інвесторів через податкові пільги, субсидії та гранти.
- Співпраця з міжнародними фінансовими установами для отримання фінансової допомоги та кредитів на відновлення туризму.

2. Державна підтримка:

- Розробка державних програм підтримки туристичних підприємств, що постраждали від воєнних дій.
- Виділення бюджетних коштів на реконструкцію туристичної інфраструктури та промоцію внутрішнього туризму.

Маркетинг та просування

1. Рекламні кампанії:

- Проведення національних та міжнародних рекламних кампаній для популяризації українських туристичних дестинацій.
- Участь у міжнародних туристичних виставках та ярмарках для залучення туристів та інвесторів.

2. Просування бренду України:

- Створення та просування бренду України як безпечної, привабливої та гостинної туристичної дестинації.
- Використання сучасних технологій та соціальних мереж для залучення туристів.

Навчання та підготовка кадрів

1. Підготовка фахівців:

- Організація навчальних програм та тренінгів для працівників туристичної галузі з метою підвищення їх кваліфікації.
- Співпраця з вищими навчальними закладами для розвитку спеціальностей, пов'язаних з туризмом та гостинністю.

2. Підтримка підприємництва:

- Надання консультаційних та освітніх послуг для малих та середніх підприємств у сфері туризму.
- Створення бізнес-інкубаторів для стартапів у туристичній галузі.

Розвиток внутрішнього туризму

1. Промоція внутрішнього туризму:

- Заохочення громадян до подорожей всередині країни через спеціальні програми лояльності, знижки та акції.
- Розвиток тематичних турів (культурних, історичних, екологічних) для різних цільових аудиторій.

2. Підтримка місцевих громад:

- Залучення місцевих громад до розвитку туристичної інфраструктури та надання послуг.
- Впровадження ініціатив з розвитку екологічного та сільського туризму, що сприятиме залученню туристів до віддалених регіонів.

Здійснення цих заходів допоможе відновити туристичну галузь України, зробити її конкурентоспроможною на міжнародному ринку та сприяти загальному економічному розвитку країни.

Закінчення війни також може вплинути на глобальні тенденції в туризмі. Наприклад, після Другої світової війни народився організований туризм у сучасному розумінні, що став важливою галуззю світової економіки, частково завдяки масовому відновленню європейських міст. Прикладом успішного відродження є програма Маршалла для Західної Європи після Другої світової війни [33].

Розглядаючи практичний досвід відновлення зруйнованих міст, можна виділити три основні підходи: радянський, європейський та японський. У радянському союзі відбувалося фактичне розташування нових виробничих об'єктів, нехтуючи комфортом мешканців або туристичним потенціалом міст. Такі міста часто мали однотипну забудову та негативний імідж для туристів.

На відміну від радянського підходу, ринкова економіка Заходу сприяла відновленню житлового фонду та інфраструктури, обираючи або "факсимільний", або "комбінований" підходи. Однак, Японія розвивалася за своїми власними правилами, комбінуючи сучасну технологію зі збереженням історичної архітектури [13].

Наприклад, Хіросіма після ядерного удару відродилася як символ миру, розбудовуючись як меморіальне місто з численними парками, музеями та пам'ятниками.

Україна має унікальний шанс відновити свої міста з допомогою міжнародних партнерів та організацій. Це може бути не лише можливість для відновлення, а й шанс стати більш привабливими для туристів, комфортними та енергоефективними містами.

Українські міста, які відчули на собі страшний вплив військових дій російських окупантів, потребують комплексного підходу до відновлення. Наприклад, для Маріуполя, Бучі та Ірпеня може підійти "комбінований підхід", оскільки ці міста потребують як відновлення інфраструктури, так і реконструкції пошкоджених історичних пам'яток. У випадку Сум і Чернігова, де було пошкоджено численні історичні артефакти, важливо використовувати "факсимільний підхід" з акцентом на відновленні цих цінностей [19].

Проте, варто пам'ятати про безпекові аспекти при плануванні реконструкції. Навіть після завершення війни, потенційна загроза від російського агресора залишається актуальною. У зв'язку з цим, важливо розглядати розбудову міст як інтегровану систему, яка включає стандарти безпеки. Важливо буде встановити багатофункціональні бомбосховища, щоб захистити мешканців та туристів у випадку небезпеки. Тут Україна може взяти

на озброєння досвід Ізраїлю з будівництва "мамад" - кімнат-укриттів, що використовуються не тільки для захисту, а й для повсякденного життя [34].

Впровадження таких заходів дозволить забезпечити безпеку та комфорт для мешканців і гостей міст України, сприятиме відновленню інфраструктури та розвитку туризму в післявоєнний період.

Згідно зі Стратегією відновлення України після війни, розробленою Національною радою з відновлення, передбачається поетапне відновлення та модернізація туризму та курортів протягом 2022-2032 років. Однак, у випадку продовження активних військових дій, план буде скоригований у четвертому кварталі 2022 року, що призведе до продовження фази планування та фінансування на 2023 рік [35].

Основним завданням для сфери туризму та курортів у цій стратегії є відновлення туристичної інфраструктури. Це передбачає [17]:

- залучення зацікавлених сторін до процесу відновлення;
- створення архіву пам'яті та розробка проектів маршрутів;
- розвиток легкої туристичної інфраструктури для постраждалих регіонів;
- програма розвитку туристичної інфраструктури в природних парках;
- створення "Маршрутів пам'яті війни";
- розробка системи туристичної навігації та впровадження інклюзивних рішень;
- підготовка законодавства про спеціальні туристичні зони;
- відновлення та реставрація туристичних об'єктів та історичних пам'яток [17].

Ця стратегія передбачає поєднання "фундаментального" та "комбінованого" методів відновлення, що довело свою ефективність у післявоєнний період у багатьох країнах Європи після Другої світової війни.

Сьогоднішні smart-технології мають потенціал змінити ландшафт соціально-економічних та суспільно-політичних процесів. Їх вплив на

внутрішній туризм у післявоєнний період може бути важливим, особливо у містах, де активно використовуватимуться цифрові технології для оптимізації туристичного досвіду. Ось кілька ключових напрямків, де ці технології будуть особливо корисними: управління наповном: Завдяки вбудованим цифровим системам можна буде вивчити поведінку наповну та оптимізувати рух туристів у межах міста. Це допоможе уникнути перевантажень та забезпечити більш ефективне використання туристичних ресурсів [36].

Мобільні додатки для музеїв: Використання мобільних додатків та технології iBeacons дозволить надати відвідувачам музеїв додаткову інформацію та покращити їх досвід. Такі додатки також можуть збирати дані про рух відвідувачів та їх інтереси.

Роботизовані путівники: Завдяки інноваціям у робототехніці, можливе створення роботів-путівників, які допомагатимуть туристам орієнтуватися та надавати інформацію про місцеві визначні пам'ятки. Це може покращити якість обслуговування та зробити туристичний досвід більш доступним [38].

Такі технології також відіграють важливу роль у розвитку туристичних підприємств. Автоматизація процесів та використання робототехніки можуть підвищити продуктивність та зменшити ризики, пов'язані зі збоями в обладнанні. В цілому, цифрові технології відкривають нові можливості для розвитку туристичної індустрії та покращення туристичного досвіду.

У майбутньому для задоволення потреб туристів необхідно реалізувати нову стратегію сталого розвитку туристичного сектору, яка буде базуватися на виконанні конкретних завдань та підтримці унікальних туристичних продуктів, спрямованих на різні сегменти туристичного ринку в залежності від рівня доходу та очікуваного рівня обслуговування [18].

Реалізація стратегії сталого розвитку туристичного бізнесу відіграє важливу роль у забезпеченні успішної економічної діяльності країни, підвищенні макроекономічної та демографічної стабільності, а також поліпшенні інституційного середовища підприємництва та активізації сільських регіонів.

Основу стратегії складатимуть різні наукові методи, такі як аналіз, синтез, історичний та логічний підходи, а також дослідження та експертні оцінки. Використання цих методів дозволить визначити найбільш ефективні форми туристичної діяльності та розробити стратегії їх подальшого розвитку.

У світовій практиці існують ефективні рішення щодо розвитку smart-інфраструктури міст, проте в Україні це питання залишається малодослідженим. Попереду фахівців з різних галузей чекає складна робота зі створення нового обличчя міст, розвитку туристичних маршрутів та впровадження нових концепцій для приваблення туристів [20].

ВИСНОВКИ

У першому розділі розглянуто теоретичні аспекти з теми дослідження, а саме: російсько-українська війна спричинила помітне зменшення міжнародних туристичних потоків, що було результатом ряду факторів, включаючи безпеку туристів, яка на сьогоднішній день не може бути гарантована в Україні.

У наш час, навіть при наявності військових дій, внутрішній туризм все ще активно розвивається, оскільки в безпечних регіонах країни працюють туристичні об'єкти, музеї та заклади відпочинку. Крім того, інфраструктура в цих регіонах залишається на високому рівні, а логістичні мережі функціонують без великих відхилень.

Війна змусила людей шукати нові місця для відпочинку, особливо в західних областях України. Там розроблені безкоштовні екскурсійні маршрути для тих, хто змушений був залишити свої домівки через конфлікт. Екскурсії включають історичну складову, яка допомагає краще зрозуміти минуле України, зокрема періоди, коли країна переживала складні випробування.

У другому розділі розглянуто: поточна ситуація у туристичній галузі постраждалого регіону України характеризується значним зменшенням туристів та прибутків після початку повномасштабного вторгнення країни-агресора. Цей конфлікт відчутно позначився на індустрії туризму, особливо в східних областях, які виявилися найбільш постраждалими. Зменшення потоку туристів і прибутків значно відчувалося в постраждалих регіонах, де багато готелів та інших туристичних підприємств припинили свою діяльність або скоротили її через відсутність попиту. Це призвело до масової втрати робочих місць та економічних труднощів для місцевого населення [37].

Ефективне державне регулювання є ключовим фактором у забезпеченні ресурсного потенціалу післявоєнного відновлення України. В умовах обмеженості фінансових ресурсів та значного потенціалу невикористаного

курортно-рекреаційного сектору набуває великої важливості запровадження раціонального та ринково-орієнтованого використання природних лікувальних ресурсів та курортних територій

Необхідно вдосконалити моніторинг процесів, пов'язаних з формуванням та використанням природно-ресурсного потенціалу курортно-рекреаційної сфери, для забезпечення повноцінного оцінювання та ефективного управління цими ресурсами.

У третьому розділі було досліджено: за даними аналітики від компанії Google, у 2023 році більшість пошукових запитів українських користувачів були присвячені Бакоті, а на другому місці розташувалося Рожеве озеро, яке стало справжнім відкриттям минулого року. За думкою експертів, у цьому сезоні ці місця, а також національні парки Херсонської та Хмельницької областей, Буковини, Дністровського району та Приазов'я, знову користуватимуться великою популярністю.

У незвичайний період післявоєнного відновлення увага внутрішніх туристів в Україні буде спрямована на різноманітні види відпочинку. Вони зацікавлені у рекреаційному, санаторно-курортному, медичному, психологічному, етнографічному, "пам'ятному", тематичному та військовому туризмі. Географічно розвиток внутрішнього туризму, на початкових етапах післявоєнного відновлення, переважно буде фокусуватися на територіях західної України, які лише мінімально постраждали від війни.

Також зазначимо, що з часом набуде актуальності тема війни як для іноземних, так і для внутрішніх відвідувачів, які захочуть подивитися на власні очі, яка вона, Україна, що перемогла імперію зла. Для киян та гостей працівниками Управління туризму та промоцій КМДА та КП "Київський міський туристично-інформаційний центр" підготовлені 5 маршрутів – Київ незламний, Київ історичний, Київ хрещатий, Київ гастрономічний і Київ туристичний.

Поствоєнний період означає не лише відновлення інфраструктури та економіки, а й нові можливості для індустрії туризму. Збройні конфлікти

залишають глибокий слід на краєвиді країн, проте з технологічним прогресом починається новий етап в розвитку подорожей.

Один з таких напрямів - сталий туризм, що несе ідею відповідального подорожування, спрямованого на збереження природи та розвиток місцевих спільнот. Це відкриває шлях для екологічно свідомих мандрівників, які шукають зв'язок з природою та місцевою культурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. Наукові перспективи. 2022. № 5(23). С. 168–180.
2. Бойко В., Далевська Н. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. Управління змінами та інновації. 2022. №3. С. 5–10.
3. Бойко В.О. Екологічний туризм як складова зеленої економіки. Ефективна економіка. 2021. №4. С. 15-22.
4. Бойко В. О. Розвиток зеленого туризму у південному регіоні. Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (12–13 лютого 2020 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С. 65–68.
5. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., та ін. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2022. Випуск 62. С. 178–196.
6. Воронкова Т., Притуленко А. Міжнародний туризм і його вплив на соціально-економічний розвиток України. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/85.pdf.
7. Гризовська Л.О. Особливості та сучасні тенденції управління туристичним бізнесом в Україні. Економіка та управління підприємствами. 2018. Випуск 28-1. С. 115–118. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/24.pdf
8. Гурська І. С., Герасимів З. М. Фактори розвитку туристичного бізнесу в умовах ринку. Агросвіт. 2019. № 20. С. 88–92. URL: 10.32702/2306-6792.2019.20.88.
9. У 2022 році надходження до держбюджету від туристичної галузі скоротилися майже на 31%. Електронний ресурс URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-nadhodzhennya-do-derzhby>
10. Туристичний барометр України. Київ. 2020 URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf>

11. Бондаренко Л. А. Міжнародний туризм в Україні: проблеми та перспективи подальшого розвитку. Ефективна економіка. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5289>.
12. Давидова О. Особливості застосування інновацій у розвитку туристичної галузі України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. № 7 (172). С. 65–69.
13. Романенко О., Яворська О. Особливості інновацій в туризмі та індустрії гостинності. Інвестиції: практика та досвід. 2018. (8). С. 5–9.
14. Редько В. Особливості методології проектного менеджменту в туристичному бізнесі. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2016. Т. 24. Вип. 6. С. 114–122.
15. Данченко О., Занора В. Проектний менеджмент: управління ризиками та змінами в процесах прийняття управлінських рішень : монографія Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А., 2019. 278 с.
16. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualnitemy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi>
17. Україна, Литва та Польща розпочали працювати над оцифруванням культурної спадщини України. URL: <http://surl.li/gnuho>
18. Як виглядає туризм під час війни. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974
19. Маці А. А., Шевчук С. М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 41. С. 25–31.
20. Машіка Г. В., П'ятка Н. С. Особливості функціонування суб'єктів туристичної індустрії в умовах війни. Економіка та суспільство. 2022. № 44. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1833>.
21. Через війну надходження до держбюджету від тургалузі скоротилися майже на 34%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/cherz-viynu-nadhodzheniya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-mayzhe-na>

22. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучка О. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2022. Вип. 62. С. 178–196.

23. Чорний О. Сталий розвиток українського туризму: що маємо створити для майбутнього? Журнал лідера сталого розвитку. 2023. № 2. URL: <https://ukraine-oss.com/stalyj-rozvytok-ukrayinskogoturizmu-shho-mayemo-stvoryty-dlya-majbutnogo>.

24. Чорний О. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. // РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samyerkie-vremena-vpered-proishodit-turizmom-1657645856.html>

25. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки. 2022. Вип. 46. С. 11–15

26. Якименко-Терещенко Н. В., Мірко Н. В., Моца А. А. Ровиток індустрії туризму у повоєнний період. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 44. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1901>

27. Науменко Н.С., Медина А.В. Стан туристичної галузі під час пандемії COVID-19 та в період україно-російської війни: перспективи для реанімації внутрішнього туризму // Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика: колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП «АСТРАЯ», 2022. 180 с. С. 18-23 URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20531/1/20221128_301.pdf

28. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 208 с.

29. Як війна в Україні вплинула на європейський туризм. ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viyna-v-ukrayini-vplinula-na-ievropeyski>

30. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. Наукові перспективи. 2022. №5(23). С. 168–180
31. Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436>
32. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці : Технодрук, 2022. С. 337–341.
33. Ланда В. Війна за ресурси. 2023. Лютий-Березень. URL: <https://subscribe.forbes.ua/archiv>
34. Логвин М., Мороз М., Логвин Д. Туристичний сектор під час воєнного стану: стан, загрози та перспективи. «Світ наукових досліджень. Випуск 18» : матеріали Міжн. мультидисц. наук. інтернет-конф., (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 20-21 квітня 2023 р.). ГО «Наукова спільнота». WSSG w Przeworsku. Тернопіль : ФО-П Шпак В. Б. С. 37–43. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4>
35. Мапа культурних втрат. Український культурний фонд. 2022. URL: <https://uaculture.org/cultu>
36. Міністерство культури та інформаційної політики України. Офіційний сайт URL: <https://mkp.gov.ua/content/pro-ministerstvo.htm>
37. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1 (26). С. 55–68. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>
38. Після війни внутрішній туризм в Україні економічно сильно «просяде», а згодом дещо зміниться. Інтерв'ю Голови Державного агентства розвитку туризму. URL: <https://interfax.com.ua/n>

39. Романова А. А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/9-2018/romanova.pdf>
40. Цимбалюк І., Павліха Н., Цимбалюк С. Сталий розвиток спортивнооздоровчої сфери регіону заради миру та безпеки : монографія. Луцьк : ВежаДрук, 2022. 252 с.
41. «Visit Ukraine in the future»: українські готелі в гарячих точках просять світ про підтримку. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-vgaryacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku>.
42. International tourism consolidates strong recovery amidst growing challenges. (2022) URL: <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>
43. Івасюк Р.В Туристична індустрія та її особливості. Збірник тез Восьмої Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції молодих учених та студентів «Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки» (м.Умань, 18 Листопада 2021 року). Умань: Візаві, 2021. С. 599-602.

Виконав: студент 4 курсу за спеціальністю 242 Туризм і рекреація денної форми навчання

_____ Ростислав ІВАСЮК

Науковий керівник:

в.о. старшого викладача кафедри публічного управління та адміністрування

_____ Ганна ДІЛЬ

Робота допущена до захисту:

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, д.держ.упр., професор

_____ Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ